

ספירות קדושות והפכך
פירוש עשר ספירות עם ספירות שמאליות
יוצא לאור על ידי נעמה בן-שחר וצחי וייס

מבוא

פתיחה

כתב יד ניו יורק, הספרייה הציבורית 191 (ששון 919), פרי העתקה שנעשתה בצפון אפריקה (ככל הנראה במרוקו)¹ במאה השש־עשרה ומכונה בקטלוגים 'לקוטים מספרי קבלה'², כבר זכה לתשומת ליבם של החוקרים ולא בכדי. כפי שציינה רחל אליאור בדיונה על מקובלי דרעה, נמצא בכתב יד זה אוסף גדול למדי של חיבורים קבליים מוקדמים מן המאות השלוש־עשרה והארבע־עשרה, וכן חיבורים קבליים אחרים, מאוחרים מהם, שנתחברו בצפון אפריקה, חלקם אינם ידועים ממקורות אחרים.³ עניין מיוחד מגלה מעתיק הקובץ בסוגת פירושי עשר הספירות, עובדה שבאה לידי ביטוי בארבעה־עשר פירושים לפחות הכלולים בו (חלקם טרם קוטלגו).⁴ בין הפירושים נמצא חיבור מיוחד במראהו ובתכניו שכותרתו 'ספירות קדושות והפכך שהוא כנגדן והן הקליפות החיצונות', שמספרו בקטלוג של גרשם שלום – 57,⁵ והוא שיעמוד במרכז מאמרנו. ייחודו של הפירוש בהצגתן הגרפית של שתי 'מערכות', זו לצד זו: עשר הספירות הקדושות, ולצידן עשר ספירות שבאצילות השמאלית. האיזון בין ימין לשמאל מובלט עבור הקורא באופן ויזואלי: לצד דבריו על כל ספירה וספירה צירף הפרשן חלון תָּחום ובו מובא בהדגשה שמה של הספירה המקבילה באצילות השמאלית כשהוא מלווה בפירוש קצר בעניין מקורו.⁶

- * מאמר זה הוא פרי תמיכת הקרן הלאומית למדע (מענק מס' 116/16).
- 1 ראו משה חלמיש, הקבלה בצפון אפריקה למן המאה ה־17: סקירה היסטורית ותרבותית, תל אביב תשס"א, עמ' 35.
  - 2 לתיאור כתב היד ראו *Ohel Dawid: Descriptive Catalogue of the Hebrew and Samaritan Manuscripts in the Sassoon Library*, Compiled by David Solomon Sassoon, 2, A Further Ninety-Seven Highly Important Hebrew Manuscripts From London 1932 the Collection Formed by the Late David Solomon Sassoon, Sotheby's, New York, Tuesday, December 4, 1984, no. 7. שני התיאורים הנ"ל לוקים בחסר, וראו ביקורתו של גרשם שלום על קטלוג כתבי היד אהל דוד, קרית ספר, י (תרצ"ג-תרצ"ד), עמ' 171, שבה השלים מספר מצומצם של מראי מקום לחיבורים שבקובץ, וראו גם להלן, הערה 4.
  - 3 רחל אליאור, 'מקובלי דרעה', פעמים, 24 (תשמ"ה), עמ' 57-58, ובייחוד שם, הערה 63.
  - 4 גרשם שלום, 'מפתח לפירושים על עשר ספירות', קרית ספר, י (תרצ"ג-תרצ"ד), עמ' 498-515. פירוט ארבעה־עשר הפירושים שזוהו בכתב היד מובא בנספח 2 שבסוף המאמר.
  - 5 שלום, מפתח לפירושים (לעיל, בהערה הקודמת), עמ' 505.
  - 6 מלבד הוויזואליות הבולטת של הנגדה בין ימין לשמאל, ספירות מול קליפות, הפן הוויזואלי בולט בחיבור גם בתרשימים המלווים את הפירוש, כפי שניתן לראות במסגרת דיוגני בספירות תפארת ומלכות ובנספחים הבאים בסופו.

שלא כמקובל בדיונים המכוננים בנושא האצילות השמאלית, מפירושו זה נעדר תיאור אצילותן של הספירות השמאליות והמחבר איננו מוריד את דרגת אצילותן לספירת הבינה כדעת יצחק הכהן,⁷ או לספירת הגבורה כדעתו של משה מבורגוס,⁸ שני המחברים המוקדמים המרכזיים שהקדישו חיבורים לנושא.⁹ לאור הנלמד עד כה מפירושים נוספים על עשר הספירות שהתחברו סמוך לו – במרחב התרבותי וגם בזמן – נראה שאין להבין את המקבילה השלמה המוצגת בו בין עשר הספירות השמאליות עם אלו הימניות כפשוטה.¹⁰ נראה עוד כי פירוש זה נערך, ככל הנראה, בתקופה שבין שלהי המאה החמש-עשרה למחצית הראשונה של המאה השש-עשרה.

- 7 גרשם שלום, קבלות ר' יעקב ור' יצחק בני ר' יעקב הכהן (מקורות לתולדות הקבלה לפני התגלות הזהר), ירושלים תרפ"ז, עמ' כא; יוסף דן, תולדות תורת הסוד העברית, ט, ירושלים תשע"ג, עמ' 98–99.
- 8 ראו גרשם שלום, לחקר קבלת ר' יצחק בן יעקב הכהן (שלשה פרקים לתולדות הקבלה) – (א) פירושו של ר' יצחק הכהן על מרכבת יחזקאל; (ב) התפתחות תורת העולמות בקבלת הראשונים; (ג) ר' משה מבורגוס, תלמידו של ר' יצחק הכהן ושרידי כתביו, הוצאה מיוחדת מתוך תרביץ ב-ה, ירושלים תרצ"ד, עמ' 147–164.
- 9 על האצילות השמאלית בספרות הקבלה בימי הביניים ראו למשל: גרשם שלום, פרקי יסוד בהבנת הקבלה וסמליה, תרגם י' בן שלמה, ירושלים תשל"ו, עמ' 187–212; ישעיה תשבי, משנת הוזהר, א, ירושלים תשל"א, עמ' רפה-שז; דן, תורת הסוד (לעיל, הערה 7), עמ' 1–221; אסי פרבר-גינת, 'קליפה קודמת לפרי: לשאלת מוצאה של הוויית הרע המיטפיזית במחשבה הקבלית הקדומה', אשל באר שבע, ד (תשנ"ו), עמ' 118–142; מרטל גברין, 'תפיסת הרע במחשבת ר' יצחק סגי נהור ותלמידיו בגירונה', דעת: כתב עת לפילוסופיה יהודית ולקבלה, 20 (תשמ"ח), עמ' 29–50; משה אידל, 'המחשבה הרעה של האל', תרביץ, מט (תש"ס), עמ' 356–364; חביבה פדיה, 'פגם ותיקון של האלוהות בקבלת ר' יצחק סגי נהור', מחקרי ירושלים במחשבת ישראל, ו (תשמ"ז), עמ' 157–285; מיכאל שניידר, 'מיתוס השטן בספר הבהיר', קבלה: כתב עת לחקר כתבי המיסטיקה היהודית, כ (תשס"ט), עמ' 287–343; Elliot R. Wolfson, 'Left Contained in the Right: A Study in Zoharic Hermeneutics', Michael Ebstein and Tzahi Weiss, 'A Drama in *AJS Review* 11 (1986), pp. 28-32 Heaven: "Emanation on the Left" in Kabbalah and a Parallel Cosmogonic Myth in *Isma'ili Literature*', *History of Religions* 55-2 (2015), pp. 148-171
- 10 ספרו של עודד פורת 'מהו עולימתא שפירתא ולית לה עיינין' וחידת הטייעא – פרק בתולדות הקבלה במחצית השנייה של המאה הי"ג, לוס אנג'לס תש"ף, ושם ביבליוגרפיה נרחבת. ראו שלום, מפתח לפירושים (לעיל, הערה 4), סעיף 15, עמ' 500 – שיר בכ"ב בתים ובו פירוש על הספירות. החיבור נדפס בספר מאור ושמש, ליוורנו תקצ"ט, ובדף ב ע"ב נכתב: 'אבל בע"ס הגלויות יש מצדם קליפות כי מיד עם הכת"ר נבראת קליפתו כי הקליפה קודמתו וקודמת לכל דבר, כמו שיצ"הר קודם ליצ"הט והקליפה היא מצד הגבול אשר ניתן לאצילות... כמו שיש קליפות לע"ס כך יש קליפות כנגד היכולות העשר' שהם תחת המלכות... אבל בע"ס העומדות שהם שמו של עילת העי' אין להם שום קליפה כלל ולא שום דין כלל אלא רחמים גמורים'. וראו דבריו של משה אידל על קטע זה ומחברו ('על הקבלה אצל הרב אליהו בן אמוזג', פעמים, 74 [תשנ"ח], עמ' 89): 'באוסף זה [ספר מאור ושמש] נדפס בתחילה שיר קבלי, מלווה בפירוש ארוך, שמוצאו בצפון אפריקה: מחברו, או לפחות מעתיקו, הוא ר''

במאמר זה נתמקד בשני נושאים המאפיינים את הפירוש:

א. דרך הרכבתו הייחודית, שכפי שנראה להלן עושה שימוש רחב במשנתו של ר' יוסף ג'קטילה.

ב. גלגוליה של מסורת האצילות השמאלית המוצגת בו.

אומנם נקודת המוצא של המאמר היא פירוש 57, אך המסקנות שיוצגו חורגות מעבר לפירוש הנדון. במאמר זה אנו שואפים להציג תמה של התפתחות טקסטואלית בכתבי היד, התפתחות שיש בה אדפטציה של חיבורים קודמים במסגרת גבולות החירות הטקסטואלית שנקטו מחברים או עורכים; ופירוש 57 ישמש דוגמה לתהליך זה.

גלגוליו של הפירוש

מבחינת התוכן קשה לומר שיש בפירוש 57 חידושים מפליגים, להפך, פירוש עשר ספירות הקדושה לקוני למדי, ומבנהו ברור – לכל ספירה וספירה מצורפים: (א) רשימת כינוייה של הספירה; (ב) רשימת כינוייה של הספירה בלוויית פסוק שמטרתו לתת תוקף ולהנהיר את מקור הכינוי; (ג) שם המפורש בניקודו השונים; (ד) שבעת החלקים של שם בן מ"ב אותיות, המקבילים לשבע הספירות התחתונות, והאותיות המזוהות עם שלוש הספירות העליונות; (ה) קטע עיוני קצר, שמקומו בסדר הפריטים המצורפים איננו קבוע, והוא משתנה מספירה לספירה.

אהרן בן יוסף אבן יבגי, שקיבל מרביתו ומסר לחבריו לר' מסעוד ו' טביב והר' סעיד ו' ברוך ביטון. והר' מסעוד ו' מרדכי ביטון". בדיקת תוכנו של הפירוש מלמדת על קירבה גדולה לרעיונות קבליים המצויים אצל המקובל ר' אברהם אדרוטיאל, שפעל בצפון אפריקה בדור גירוש ספרד. מדובר על מגמה קבלית המפתחת רעיונות על ספירות מעל ספירות, המשולבים בתפיסות זוהריות, ובקיצור, בתפיסות קבליות מיתיות מובהקות; גישה זו, כפי שהראה אידל, מקורה בכתביו של ר' דוד בן יהודה החסיד, ראו אידל, המחשבה הרעה (לעיל), בהערה הקודמת), עמ' 364. על זיקה בין חיבורנו ובין הפירוש המופיע בספר מאור ושמם ניתן ללמוד גם מהזכרת שמו של ר' אהרן בן יוסף אבן יבגי סמוך להעתקת פירוש 57 בכ"י ל (כתב יד לונדון, ראו להלן בסעיף ה. כתבי היד), ה ע"א: 'ועיין מזה בדף נב ע"ב בהקדמה זו בסוף דברי ר' אהרן בן יוסף; מתוך השוואת הציטוט שהובא לעיל עם דבריו של ר' אברהם אדרוטיאל בספרו 'אבני זכרון', אנהנו סבורים שר' אהרן בן יוסף העתיק את הדברים מתוך החיבור אבני זכרון, ואין מדובר בקרבה רעיונית גרידא, ראו לדוגמה אבני זכרון, בהעתיקה בכתביה מזרחית, כתב יד ניו יורק, בהמ"ל 1746, ס' 10844, דף 43ב; וכתב יד ירושלים, הספרייה הלאומית 404⁸⁰, ס' 275, דף 45א-ב; וכן גרשם שלום, 'פרקים מתולדות ספרות הקבלה', קרית ספר, ו (תרפ"ט-ת"ץ), עמ' 264-265. עוד על פירושו של ר' אהרן בן יוסף, מקומו, זמנו והאישים הנזכרים בו, ראו אליאור, מקובלי דרעה (לעיל, הערה 3), עמ' 50 והערה 42 שם; חלמיש, הקבלה בצפון אפריקה (לעיל, הערה 1), עמ' 26-27.

ניכר שמשנתו של ר' יוסף ג'קטילה, העולה משני פירושו רחבי היריעה לעשר הספירות 'שערי צדק' ו'שערי אורה',¹¹ השפיעה במידה רבה על תוכני הפירוש, כפי שעולה מעיון משווה המתמקד בהיבטים אחדים, ולהלן נפרטם.

בחינתן של רשימות הכינויים שבפירוש מעלה כי רובם המכריע של הכינויים מיוסד על אלו הבאים ב'שערי אורה' וב'שערי צדק'. יתרה מכך, רשימת הכינויים של הספירות חוכמה, גבורה, נצח, הוד ויסוד מאורגנת על פי הסדר המובא ב'שערי אורה', כמעט ללא סטיות;¹² וחלוקת שמות האל וכינויו לספירות השונות המוצגת ב'שערי צדק' וב'שערי אורה' תואמת, ללא יוצא מן הכלל, לחלוקה המופיעה בפירושו.¹³

הקטעים העיוניים המובאים בפירוש מעטים, אורך רובם מסתכם בשורה או שתיים בלבד, ומילות קישור בודדות מחברות בינם לחלקי החיבור האחרים לפי המבנה שתואר לעיל. גם בקטעים אלו ניכרת זיקה מובהקת לרעיונותיו של ג'קטילה. כך, לדוגמה, ההסבר הניתן לזיהוי של מידת החסד עם שרו של ישמעאל ומידתו של עשו עם מידת הדין,¹⁴ הוא העובדה שישמעאל הוא בנו של אברהם המסמל את ספירת החסד, ועשו הוא בנו של יצחק המסמל את מידת הדין – קביעות שתואמות את עמדתו של ג'קטילה בנידון;¹⁵ גם תיאור השם המפורש כעמוד שבו נאחזות הספירות העליונות והתחתונות, המובא בפירוש, קרוב מאוד (כמעט זהה) לתיאור המובא בשני חיבוריו של ג'קטילה ועוד.¹⁶

בחינת כלל הקטעים העיוניים מעלה כי הנושא העומד במוקד הפירוש הוא מעמדם של שרי אומות העולם באילן הספירות – על ספירת הבינה נכתב: 'ספירת הבינה היא

11 על חיבורים אלו ראו נעמה בן-שחר וצחי וייס, ישראל ושרי האומות: מלחמה, טהרה וטומאה – פירושי עשר ספירות המיוחסים לר' יוסף ג'קטילה, לוס אנג'לס תשפ"א, ושם ביבליוגרפיה מפורטת. כיוון שההפניות לעיון משווה בשני החיבורים האלה (שערי אורה ושערי צדק) רבות, נסתפק להלן בציון שם החיבור ומספרי העמודים (בהפניות לשערי אורה נציין גם את החלק; ולא נפנה שוב ושוב בלשון 'לעיל, הערה...') כמקובל).

12 ראו להלן במהדורה, הערות 54, 69, 79, 82; ולכינויי האל – ראו להלן בהערה 63.

13 רשימת השמות מספירת כתר לשכינה היא כדלהלן: אהי"ה, י"ה, נכתב יהו"ה ונקרא אלהים, אל (על כינויו), אלהים, יהו"ה, יהו"ה צבאות, אלהים צבאות, אל שדי או אל חי, אדני, ולמראי מקום ראו בהערות למהדורה.

14 ראו דברי הפרשן בדיונו בספירת גדולה: 'ישמעאל בן אברהם ושרי' [1] כאן נאחזין; ובדיון בספירת גבורה הוא אומר: 'עד המקום הזה עולין שרי האומות מצד עשו בן [י]צחק כי הוא מקבל מאביו, והבן זה'.

15 ראו לדוגמה בשערי צדק (בתוך): ספרי שערי אורה לרבינו יוסף ג'קטיליא עם ספר שערי צדק [...] ספר דרך האמונה לרבי מאיר בן גבאי, ירושלים תשע"ט, עמ' 82: 'לפי שאברהם ויצחק עלו עד הגדולה והגבורה וסביבות אברהם ויצחק נאחזים שבעים שרים עליונים בשבעים כתרם על ידי ישמעאל ועשיו, והשוו שם, עמ' 1-2; והשוו גם על שבעים הכתרים בפירוש המרכבה לר' יוסף ג'קטילה – פירוש המרכבה לר' יוסף ג'קטילה, ההדירה על פי כתבי יד והוסיפה מבוא א' פרבר-גינת, בעריכת דניאל אברמס, לוס אנג'לס תשנ"ח, עמ' 77.

16 בהערות למהדורה השתדלנו להביא מראי מקום מפורטים לכתביו של ג'קטילה.

סוד ה"א ראשונה שבשם. ואין רשות לשום שר משרי האומות לעלות לה'; בדבריו על ספירת החסד נכתב: 'ישמעאל בן אברהם ושרי'ן] כאן נאחזין ואין להם עלייה למעלה'; על ספירת הגבורה נאמר: 'עד המקום הזה עולין שרי האומות מצד עשו בן [יצחק]; והוא הדין גם בדבריו על ספירת מלכות: 'ובמקום זה נכנסין עמון ומואב עם (מ) שאר מקטרגים משרי האומות'. גם רעיונות אלו עולים בקנה אחד עם תפיסותיו של ר' יוסף ג'קטילה כפי שהן באות לידי ביטוי בשני פירושו רחבי היריעה לעשר הספירות, שגם בהם מוצגת התבנית המובאת בפירושו, שלפיה אין ביכולתם של שרי אומות העולם לעלות אל ספירת הבינה.¹⁷

לאור כל האמור, לכאורה ייתכן להסיק שפירוש 57 אינו אלא ליקוטים מתוך 'שערי אורה' המבוססים על כינויי הספירות המובאים בו ורעיונות יסוד אחרים השאובים מתורתו של ג'קטילה, שהדומיננטי בהם הוא מעמד שרי האומות. לליקוטים אלו צירף המחבר תוספות משלו, ובעזרתן הוא מבקש לעבות ואף להשלים את המידע הנוגע לכל ספירה וספירה (דוגמת ניקודי השם המפורש, איברי שם מ"ב ופסוקים המסבירים כינויים מסוימים). 'לכאורה' כתבנו ולא בכדי: קריאה מדוקדקת של הפירוש מעלה שהבחנה ראשונית זו אינה מדויקת, ומלאכת הרכבת הפירוש מורכבת יותר.

לעיל הזכרנו שרוב הקטעים העיוניים הפזורים לאורך הפירוש מסתכמים במשפטים אחדים. רובם, אך לא כולם: שניים מן הקטעים העיוניים הם למעשה שתי חטיבות אינפורמטיביות ארוכות יחסית, המשולבות בדיונים על הספירות כתר ומלכות. הקטע המשולב במסגרת הדיון בספירת מלכות, למשל, דן בהרחבה ובפירוט במלחמה הנטושה בעולם העליון בין ישראל לאומות. אומנם קיים דמיון רב בין דיון זה לדברים המובאים בחיבוריו של ג'קטילה, ועם זאת נראה שעורך הנוסח של פירוש 57 לא שאב

17 לנושא השרים במשנתו של ג'קטילה ראו משה אידל, 'עולם המלאכים בדמות אדם', מחקרי ירושלים במחשבת ישראל, ג (תשמ"ג), בייחוד עמ' 39-49; Ronald Goetschel, 'Le motif de sarim dand les ecrits de Joseph Giqatilia', *Michael* 11 (1989), pp. 9-31 וראו דבריו של בן-שלמה במבוא לשערי אורה – יוסף בן אברהם ג'קטילה, שערי אורה, ההדיר וצירף מבוא והערות יוסף בן-שלמה, ירושלים תשמ"א, א, עמ' 34-39; משה חיים ויילר, 'תורת הקבלה של ר' יוסף ג'קטילה בספריו "גנת אגוז" ו"שערי אורה"', טמירין, א (תשל"ב), עמ' קסה-קסו; והשוו דבריו, הנ"ל, 'עיונים בטרמינולוגיה הקבלית של ר' יוסף ג'קטילה ויחסו לרמב"ם', *Hebrew Union College Annual* 37 (1966), עמ' יט, כח, לב-לג. חביבה פדיה דנה בהרחבה בנושא ובמקורותיו, ראו בספרה – השם והמקדש במשנת ר' יצחק סגי נהור: עיון משווה בכתבי ראשוני המקובלים, ירושלים תשס"א, ובייחוד פרקים שני, שביעי ושמיני; וכן בהרחבה בן-שחר ווייס, ישראל ושרי האומות (לעיל, הערה 11). הקביעה שלפיה שרי האומות מנועים מלהגיע לספירת בינה ולמעלה ממנה חוזרת הרבה בכתביו של ג'קטילה, ראו לדוגמה שערי אורה, א, עמ' 254-259; ב, עמ' 68-70, 72, 79, 81-82; שערי צדק, עמ' 24, 28, 82-83, 85-86, 87, 88, 91, 99, 100, 103, 106, 110, והשוו גם עמ' 80, 95, 115; פרבר-גינת, פירוש המרכבה (לעיל, הערה 15), עמ' 61, 73.

את דבריו ישירות מפירושו המפורסמים של ג'קטילה אלא מעיבודים שלהם, שלפחות חלקם נמצאים בידנו.

הפריטים שמספרם 76 ו-115 בקטלוג של גרשם שלום לפירושי עשר הספירות,¹⁸ זוהו ונדונו על ידי משה אידל כפירושים לא ידועים לעשר הספירות של ר' יוסף ג'קטילה, והסיבות שהובילו לזיהוי הן, כפי שנראה להלן, אותם קווי דמיון שקיימים גם בפירוש שלפנינו.¹⁹ במחקרנו שיצא לאור על פירושים אלה, עמדנו על מורכבותו של הייחוס ועל ההבדלים שבין הפירושים השונים, שככל הנראה לא נכתבו על ידי ג'קטילה עצמו אלא עובדו מאוחר יותר מפירושו.²⁰ אין ספק שפירוש 57 הוא חוליה נוספת בשרשרת זו.

להלן נציג עיון משווה בפסקה אחת שמובא בה דיון שנסב על שרי האומות, והיא מופיעה בכל שלושת הפירושים.

57	76	115
שרפים עומדים ממעל	שרפים עומדים ממעל לו	שרפים עומדים ממעל לו
	שש כנפים שש כנפים	שרפים ממש
	לאחד	שהם שורפים
ונקראים שרפים		ולכן נקראים שרפים
על שם ששורפין		לפי ששורפים
כל המתקרבים		לכל הנקרב
לספירת יסוד.		לספירת יסוד.
והנה במקום הזה הוא מקום	והנה במקום זה הוא מקום	והנה המקום זהו מקום
[הבינה]	ההפרדה	הפירצה
אשר שם אורבים	אשר שם אורבים	אשר שם אורבים
והמקטרגים ליכנס לפנים		המקטרגים ליכנס לפנים
לפי שאין להם מקום להכנס	להכנס לפי	לפי שאין להם ליכנס
למעלה בסוד אברהם	שמצד אברהם	למעלה בסוד אברהם

18 שלום, מפתח לפירושים (לעיל, הערה 4), עמ' 506, 510; הפירושים הודפסו על ידינו, ראו בן-שחר ווייס, ישראל ושרי האומות (לעיל, הערה 11).

19 ראו לדוגמה אידל, עולם המלאכים (לעיל, הערה 17), עמ' 39 הערה 145; הנ"ל, 'תארים וספירות בתיאולוגיה היהודית', מחקרים בהגות יהודית, בעריכת ש"א הלר-וילנסקי ומ' אידל, ירושלים תשמ"ט, עמ' 39 הערה 145; וראו דבריה של פרבר-גינת (השותפה לעמדתו של אידל), פירוש המרכבה (לעיל, הערה 15), עמ' 16 הערה 23. לסקירת מפורטת על אודות פירושים אלה וביבליוגרפיה מקיפה ראו בן-שחר ווייס, ישראל ושרי האומות (לעיל, הערה 11).

20 בן-שחר ווייס, ישראל ושרי האומות (לעיל, הערה 11).

115	76	57
	הוא נרמז לימין ויצחק כלו לצד שמאל והוא מקום למארב עמלק זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך ובמקום הזה הוא הדרך כי מצד אברהם ויצחק למעלה	
שהרי כל ההכלות סתומים ואין להם מקום ליכנס ובאים להכנס למקום זה לפי שאין בו מחיצה ומכל צד (ומכל צד) הוא פתוח	כל ההיכלות סגורים ואין דרך לכנס	שהרי [כל] ההיכלות סתומים ואין להם מקום להכנס
אלא כי בשעה שישראל חוטאין הצדיק נאסף ואין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק ובמקום הזה נכנסין	אבל מירושלים לציון הם נכנסים והוא מקום מארב	וכל זה בזמן שאין ישראל חוטאים אבל בזמן שחוטאין ישראל הצדיק נאסף ואין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק. ובמקום זה נכנסין
עמון ומואב עם שאר המקטרגים משאר שרי האומות	עמון ומואב ושאר מקטרגים מן האומות בדרך זה נכנסין	עמון ומואב עם (מ)שאר מקטרגים משרי האומות
ועל זה נאמר לא האמינו מלכי ארץ וכל יושב[י] תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים ולפיכך דוד הזמירות כדי לנצח האויבים	ובמקום זה אומ' דוד הזמירות והתפלות להסיר האויבים והמקטרגים שהם סביב זה המקום.	ועל זה נאמר לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי [תבל] כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים לפי['] הוצרך דוד לזמר ולנגן כדי לנצח האויבים

הדמיון בין שלושת הפירושים ניכר, וקל להבחין כי הדמיון שבין הפירושים 57 ו-115 רב מן הדמיון שבין שניהם לפירוש 76. ולצד הדמיון המובהק – עובדה מפתיעה: בכל אחד מהפירושים הפסקה משולבת בדיון בספירה אחרת: ב-57 שולבו הדברים במסגרת הדיון בספירת מלכות; ב-76 – בדיון בספירת יסוד; וב-115 הם חלק מדברי הפרשן על ספירת נצח.

הקרבה הרבה בין פירוש 57 לפירוש 115 אינה מצטמצמת לדיון בשרי האומות: הקטע העיוני השני המובא במסגרת הדיון בספירת כתר (ודומה אף הוא למשנתו של ר' יוסף ג'קטילה כפי שהיא באה לידי ביטוי בפירושו), עוסק במעלתה הגבוהה של התפילה הראויה, העולה עד לספירת כתר הוזה עם האין-סוף, ולעומתה, התפילות הלא רצויות נדחות אל ספירת גבורה.²¹ גם במקרה זה נראה כי נוסח הפירוש שלפנינו עוקב אחר הנוסח הבא בפירוש 115:

57	115
וכל אדם המתכוין במקום הזה ורצה לשאול דבר מהמקום הזה להשפיע לו אם לא גרם חטאו למנוע ממנו המתנה	וכל אדם המכוון במקום הזה ורצה לשאול דבר כל שאלותיו יוצאות מן המקום הזה להשפיע עליו ואם לא גרם חטאו של אדם היחיתו(?) ברחמים

21 ראו לדוגמה שערי צדק, עמ' 75: 'דע כי בהיות כל הנבראים שואלים דבר מכתר עליון שהוא עולם החסד והרחמים שאלת כל שואל עשויה ונמשכת מלמעלה בין שיהיה צדיק בין שיהיה רשע וחוטא ובהגיע אותה מתנה ששאל דרך צפון כי שם הוא דרך המעבר לכל השאלות והחפצים, אז אותם הכחות העומדות בצד צפון מערערין על אותה המתנה ואומרים נעמוד לדיון עליה. ואם אותו השואל ראוי לשאלה זו ישלימו חפצו ואם אינו ראוי לא יגיע להשיג בקשתו. ואז מעכבים אותה המתנה באותו המקום ושוב אינה חוזרת למעלה. לפי שלמעלה נותנים ולא נוטלים ואינה יורדת לאותו השואל מאחר שאינו ראוי לה מצד הדין ונמצאת אותה השאלה והמתנה עומדת באותו מקום, ולפיכך נקראת "צפון" ששם יצפנו כל השאלות והמתנות שירדו מלמעלה שואלים בני העולם ואינם הגונים להם, וזה סוד "מצפון תפתח הרעה" (ירמיה א, יד); על הגעת התפילה עד לספירת כתר ראו גם בעמ' 44-45, 51, 97, 105. לכלל עשר הספירות כמוקד התכוונות לשאלות האדם ראו: שערי אורה, א, עמ' 56, 164-165. וראו עוד לנושא זה: יהונתן גארב, הופעותיו של הכוח במיסטיקה היהודית: מספרות חז"ל עד קבלת צפת, ירושלים תשס"ה, עמ' 88-89; עזן ירין, 'תאוסופיה וכתובה קבלית: בין שערי צדק לשערי אורה', פעמים, 104 (תשס"ה), עמ' 51; Federico Dal Bo, *Emanation and Philosophy of Language: An Introduction to Joseph ben Abraham Gikatilla*, Los Angeles 2019, pp. 292-293

115	57
כי יש דינים הרבה על אותה המתנה בהגיע ליד השוערים ולוקחים אותם	כי יש דינים הרבה על אותה המתנה בהגיע ליד השוערים ולוקחים אותה ורואין
אם ראוי לשאלה	אם הוא ראוי לשאלה ששאל.
אם (?) לא (?)	
שעונותיו אינם מתגברים מיד מניחים אותה המתנה ומשפיע לאותו האיש ששאלו מאת הכתר העליון. ואם עונותיו מרובים ואינו ראוי לאותה המתנה לוקחים אותה ומכניסין לה בספירת הגבורה שהיא הדין הגמור והיא הנקראת צפון על שם כי שם צפונות כל שאלות בני אדם הבאים מן הכתר ואינם ראויים להן לכך דוד המלך ע"ה כשהיה שואל סיוע מזה המקום היה שואל באמרו שיר למעלות	שעונותיו אינן מתגברין מיד מניחין אותה המתנה ונשפעת לאותו האיש ששאל מאת הכתר. ואם עונותיו מרובין ואינו ראוי לאותה המתנה לוקחין אותה ומכניסין לה בספירת הגבורה שהוא הדין הגמור והיא הנקראת צפון על שם ששם צפונות כל השאלות ששואלין בני אדם מאת הכתר לפי שאינן ראויים להם לפי דוד המלך ע"ה כשהיה שואל סיוע מהמקום הזה היה שואל באמרו 'שיר למעלות אשא עיני אל ההרים
מאי"ן יבוא עזרי. ונקרא אי"ן ע"ש שאין לו אות מסויימת לפי שאין לו שיעור וגבול כלל לפיכך נרמז בקוצו של יו"ד.	מאין יבא עזרי. ונקראת אין על שם שאין לה שיעור וגבול לפי [כך] נרמז בקוץ היוד.

מהשוואת שני הנוסחים ניכר שהפסקה שבפירוש 57 אינה עיבוד או הרחבה של מקבילתה שבפירוש 115 אלא נוסח שהוא כמעט ציטטה מדויקת של הפסקה כולה. דוגמה מעניינת נוספת לזיקה בין פירוש 57 לפירוש 115 באה במסגרת הדיון בספירת נצח. בפירוש 57 מזוהה השם 'טורטסי"ה טורכוס"ה צליצ"ה' עם ספירה זו, ואילו בפירוש 115 יש חילופי גרסה וקריאת השם היא 'טורטסי"ה תרבוסי"ה ונליצ"ה'. שם זה, בחילופי כתיב דקים, נמצא בחלק מהנוסחים של התפילה המיוחסת לר' נחוניה בן הקנה. אך בעוד שבפירוש 115 מובאים, באופן שיטתי, השמות הקדושים לכל ספירה על פי הסדר הנהוג בתפילה המיוחסת לר' נחוניה בן הקנה, בפירוש 57 השם מוזכר פעם אחת בלבד בהקשר של ספירת נצח.²² דוגמה זו ודוגמאות נוספות שעולות

22 הרחבה בנושא זה ראו: בן-שחר ווייס, ישראל ושירי האומות (לעיל, הערה 11).

מניתוח המבנה של פירוש 57, מלמדות שעריכתו גמישה ולא מהודקת. אומנם, כפי שציינו בראש הסעיף, מבנהו הכללי של הפירוש נהיר, אך לא ניכר ניסיון של המחבר/העורך לייצר קוהרנטיות מוחלטת, וכך נמצא את שם האל על ניקודיו השונים במקומות משתנים, והוא הדין גם בתיבות שם מ"ב.

בדמיון התוכני בין שלושת הפירושים האנונימיים לעשר הספירות (הממוספרים במספרים 57, 76 ו-115) ובין שני פירושי של ג'קטילה – 'שערי אורה' ו'שערי צדק' – אין בהכרח עדות שכולם יצאו תחת ידו של מחבר אחד. נראה שמדובר בעיבודים שאפשר להבחין בדמיון ביניהם במינוח ובתוכן, ואפילו יש פסקאות זהות שניכר שהועתקו, אבל לצד כל אלה, אי אפשר שלא להבחין בחלקים עצמאיים הנמצאים בכל פירוש ופירוש. גלגולי פרשנות אלו אינם מפתיעים והם עשויים לשמש דוגמה ליישום תפיסת 'הספר הפתוח' המאפיינת את ספרות הקבלה בימי הביניים ובראשית העת החדשה, תפיסה שבה דן בהרחבה דניאל אברמס.²³ הדמיון בין חמשת הפירושים שנדונו כאן מלמד כי גם את ספרות הפרשנות לעשר הספירות, שגרשם שלום מנה למעלה ממאה ושלושים חיבורים המשתייכים אליה, יש לעיתים לראות כספרות פרשנית צרה יותר, שבה ישנם לא מעט חיבורים שהם, הלכה למעשה, עיבודים, ניסוחים מחדש ופיתוחים של פירושים מוקדמים, ובמקרה דגן הצבענו על חמישה פירושים מתוך רשימתו של שלום, שניתן לראות בהם חיבורים השייכים למשפחה פרשנית אחת.

לסיום דברים אלו נעיר עוד כי אומנם חלק הארי של הפירוש מיוסד על משנתו של ר' יוסף ג'קטילה כפי שהיא באה לידי ביטוי ברשימת כינויי הספירות, הצגת שמות האל ותפיסתיו בנושא שרי האומות ועליית התפילה, ועם זאת יש בו חלקים אחרים שאינם תואמים למשנתו, בתוכן או במינוח, והם מלמדים על עריכה מאוחרת יחסית, לדוגמה: בתיאור ארבעת העולמות בדיון בספירה תפארת, נמצא המונח אבי"ע, שאיננו משמש בכתבי ג'קטילה:²⁴ תפארת. ארבעה דגלים והא לך מרכבת הארבעה דגלי' האבי"ע ר"ל אצילה, בריאה, יצירה, עשייה' (עמ' 46). מנוסח הדברים ייתכן להסיק שתיאור האבי"ע היה בראשית דרכו תוספת שהוסיף מעתיק בשולי הגיליון (גלוסה). והיא פתחה במילים 'והא לך', ובהעתקות שנעשו במרוצת הזמן היא שולבה בגוף הטקסט. גם הלשון המבארת 'רוצה לומר' עשויה ללמד שיש כאן גלוסה, וליתר דיוק גלוסה לגלוסה, קרי: תחילה הוסף המונח אבי"ע, ולאחר מכן פורטו שמותיהם

23 ראו במיוחד בספרו Daniel Abrams, *Kabbalistic Manuscripts and Textual Theory: Methodologies of Textual Scholarship and Editorial Practice in the Study of Jewish*

Mysticism, Second Revised Edition, Jerusalem & Los Angeles 2013

24 שלום, קבלות ר' יעקב (לעיל, הערה 7), עמ' 31–66; וראו (שם, עמ' 95) שיצחק מעכו היה הראשון שהשתמש במונח; וראו גם בועז הוס, 'תורת הספירות בספר כתם פז לר' שמעון לביא', פעמים, 43 (תש"ן), עמ' 76–79.

של העולמות. הוא הדין בשימוש במילה 'זוהר' (עמ' 47) או בנוסחו של כתב יד ל הקורא 'בס"ה' [בספר הזוהר],²⁵ המלמד על פעולה של יד מאוחרת של מי שהזוהר מוכר לו כחיבור בעל שם.²⁶ לדוגמאות אלה ניתן להוסיף גם כינויי ספירות שמקורם בזוהר שהבולטים שבהם הם כינוייה של ספירת כתר 'סבא דסבין' ו'עתיקא דעתיקין'.

גלגולה של האצילות השמאלית

כותרת הפירוש שלפנינו: 'ספירות קדושות והפכן שהוא כנגדן והן הקליפות החיצונות'. על פי כותרתו היינו מצפים לקשר ולהתאמה בין הצגת ספירות הקדושה להצגת ספירות הטומאה, אך לא כך הוא. מקריאת הפירוש אין סיבה לחשוב שמלכתחילה היו הפירוש לעשר הספירות והפירוש לספירות הטומאה קשורים זה לזה. אין לא בזה ולא בזה דבר המעיד – מבחינת סגנונית או תוכנית – על קשר. סביר יותר להניח כי פירוש 57 עוצב בהתחלה כפירוש עצמאי, ואחד המעתיקים או העורכים הוסיף לצד כל ספירה את מקבילתה מאצילות השמאל, ובראש החיבור ה'מאוחד' הוסיף גם את הכותרת המגשרת על הפער הרעיוני בין תיאורי הקדושה לתיאורי הטומאה.

העובדה שלפנינו שני פירושים נפרדים שהוצמדו בצורה מלאכותית, לא נעלמה גם מעיניו של עודד פורת. בדיונו על פירושי עשר ספירות הטומאה שאותם ייחס לר' משה מבורגוס, ציין פורת כי ייתכן שיש לייחס לר' משה פירוש נוסף שהועתק במקביל לפירוש 57, ואולם כיוון שלא נשתמר היטב (הטקסט קטוע בגלל סימני מים), פרסומו לא התאפשר.²⁷ אכן, כפי ששיער פורת, רשימת שמות הספירות השמאליות המוצגת בפירוש 57 מיוסדת על זו המובאת בספר 'העמוד השמאלי' של ר' משה מבורגוס.²⁸ בין השתיים הדמיון רב, אם כי הוא איננו מגיע לכלל זהות מוחלטת. ההבדלים ביניהן מסתכמים בארבעה בלבד: כינוי ספירת הטומאה הראשונה הוא 'ראומיאל' (בפירושו) ו'תאומיאל' (בספר 'העמוד השמאלי'); שמה של הספירה הרביעית הוא 'עשכלה' או 'געשכלה' (בהתאמה); שני ההבדלים הנוספים קשורים זה בזה – בספירה השישית אנו מוצאים נוסחים אחדים המובאים בפירושו: 'קליפה תגיריון עושה תגר נגד תפא' נ"א סמאל כנגד התפארת נ"א כנגד נצח סמאל' (והנוסח בכ"י ל: 'קליפת סמאל העצם הזה עושה שלא כרצון הת"ת כי הת"ת הוא עץ חיים והעצם הזה הוא ממית והוא סם אל'),

25 ראו להלן, הערה לד בחילופי הנוסח.

26 ראו בנושא זה לדוגמה בועז הוס, "הספר הקדמון אשר חבר רשב"י" – הופעת האידיאה של ספר הזוהר, כזוהר הרקיע: פרקים בתולדות התקבלות הזוהר ובהבניית ערכו הסמלי, ירושלים תשס"ח, עמ' 43–83.

27 פורת, מהו עולימתא (לעיל, הערה 9), עמ' 295.

28 ראו שלום, קבלות ר' יעקב (לעיל, הערה 7), עמ' 150–163; פורת, ספר הקליפות (להלן, נספח 2 סעיף א), עמ' 75–87.

וגרסת ר' משה היא 'תגרירון'; ושמה של הספירה השמינית הוא 'תגרירון' או 'סמאל' (בהתאמה).

סדר שמות הקרוב יותר לסדרם בפירושונו, מצאנו בספר 'שרשי הקבלה' לר' יוסף בן אברהם אבן וקאר. אבן וקאר פעל במחצית השנייה של המאה הארבע-עשרה וספרו 'שרשי הקבלה'²⁹ עוסק בפירוט בספירות ובכינוייהן, ואף הוא מקוטלג על ידי שלום כאחד מן הפירושים לעשר הספירות.³⁰ לקראת סוף הדיון בכינויי הספירות מביא אבן וקאר רשימה שכותרתה 'השמות הכלליים והפרטיים לספירות צד שמאל וצד טומאה הכלליים. מהם מהכתובים: אלהים אחרים, ברזל, הרעש, הרי נשף... והשמות המיוחדים לאחת אחת מהן על סדרן הם: ראומיאל כנגד כתר, עוגיאל כנגד חכמה...'³¹ בהערה מציין פנטון כי קרוב לוודאי שעל יסוד רשימה זו יסד ר' שמואל בן סעדיה אבן מוטוט את רשימתו לספירות הטומאה המובאת בסוף ספרו 'משובב נתיבות' – פירושו על ספר יצירה.³² עיון ברשימה של אבן מוטוט מלמד שהיא קרובה – הרבה יותר מרשימתו של אבן וקאר – לרשימה המוצגת בפירושונו. להלן טבלה המציגה את שמות שרי הטומאה בכל אחד מהמקורות שצינו לעיל:

ספירה	משה מבורגוס אבן וקאר ³⁴ אצילות שמאלית ³³	משובב נתיבות (כ"י פריז 842)	פירוש 57
כתר	תאומיאל	ראומיאל	ראומיאל
חוכמה	עוגיאל	עוגיאל	עוגיאל
בינה	סתריאל	סתריאל	סתריאל
חסד	געשכלה	עשכלה	עשכלה
גבורה	גולהב	גולהב	גולהב

- 29 על אבן וקאר ראו לדוגמה גרשם שלום, 'ספרו הערבי של ר' יוסף ון וקאר על הקבלה והפילוסופיה', קרית ספר, כ (תש"ג-תש"ד), עמ' 153-162; ספר שרשי הקבלה, יוצא לאור בפעם הראשונה מתוך כתבייד ע"י יוסף ינון, לוס אנג'לס תשס"ד; Paul B. Fenton, 'Joseph Ibn Waqar and his Attempt to Reconcile Kabbalah and Philosophy', *Judaica Georges Vajda, Recherches sur la philosophie ;Petropolitana* 3 (2015), pp. 80-98 *et la Kabbale dans la pensée juive du Moyen Age*, Paris 1962; יוסף דן, תולדות תורת הסוד העברית, יג, ירושלים תש"ף, פרק עשירי, סעיף ג.
- 30 שלום, מפתח לפירושים (לעיל, הערה 4), סעיף 4.
- 31 ינון, ספר שרשי הקבלה (לעיל, הערה 29), עמ' 188-189.
- 32 שם, עמ' 189 הערה 521.
- 33 שלום, קבלות ר' יעקב (לעיל, הערה 7), עמ' 147-164; פורת, ספר הקליפות (להלן, נספח 2 סעיף א), עמ' 75-87.
- 34 ינון, ספר שרשי הקבלה (לעיל, הערה 29), עמ' 189.

ספירה	משה מבורגוס אצילות שמאלית	אבן וקאר	משובב נתיבות (כ"י פריז 842)	פירוש 57
תפארת	תגרירון	סמאל	סמאל	סמאל/תגרירון
נצח	ער"ב זר"ק	ערב זרק	ערבזרק	ערב זרק
הוד	סמאל	תגרירון	תגרירון	תגרירון
יסוד	גמליאל	גמליאל	גמליאל	גמליאל
מלכות	לילית	לילית	לילית	לילית

במאמר שהוקדש למשנתו של אבן מוטוט – סופר ומתרגם שפעל בספרד סביב 1370 – עמד ג'ורג' וידה על ההשפעה שנודעה לספרו של אבן וקאר על הגותו. אצל שני המחברים נמצא ניסיון לשלב בין אסכולות שונות ובייחוד בין הקבלה לפילוסופיה, ואף שלא תמיד דעותיהם עולות בקנה אחד, אבן מוטוט מכיר על בוריו את ספרו של אבן וקאר ועושה בו שימוש נרחב.³⁵ אומנם לא תמיד אבן מוטוט מפנה למקורות שעליהם הוא מסתמך, ועם זאת, ב'משובב נתיבות' שילב התייחסות מפורשת לספרו של אבן וקאר:³⁶

והחכם ר' יוסף ב"ר אברהם נ"ע בן וקאר איש אשר רוח אלהים בו ותורת אלהיו בלבו נשתדל בכל מאודו להצדיק דברי הקבלה ולכוין אותם עם דעות חכמי המחקר ועם התורה והנבואות וחכמי המזלות וחבר בזה ספר קראו המאמר הכולל והספר ההוא יקר מחכמה ומכבוד כי הביא בו הסלת המוצל מדברי הפילוסופים וסברותיו הנכוחים עליהם נוספים והגדיל את כחו ושם דרך לישע אלהים הם הקדושים הטהורים חכמי הקבלה מדבות הרוננים באליהם העומסים עליהם אבל לא עלתה לו יפה כוונת ספר יצירה שממיו שאבו ובו שמשו המקובלים הראשונים ולא כן האחרונים שהוא הלך אחריהם כמו שיתבאר למתבונן בדבריו וכאשר יראה בספר זה.

הזיקה בין אבן וקאר לבין אבן מוטוט מפורשת ואינה מוטלת בספק; כפועל יוצא ממנה אנחנו יכולים להניח במידה גבוהה של ודאות כי רשימת שמות ספירות הטומאה המובאת ב'משובב נתיבות' הועתקה מספרו של אבן וקאר. הרשימה המוצגת אצל אבן וקאר היא רשימה שמית בלבד, ונראה שאבן מוטוט הוסיף עליה דיון הכולל פירוש למקור השמות. פירושים אלו מעידים כי מה שהחל, קרוב לוודאי, כשינויי גרסה

35 ראו בפירוט Georges Vajda, 'Recherches sur la synthèse philosophico-kabbalistique de Samuel Ibn Motot', *Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Age* 27 (1960), pp. 29-63, ולעניין זה בייחוד עמ' 31, 34-35, 38, 45, 49, 51, 53-54, 57, 62.

36 כתב יד פריז, הספרייה הלאומית 842, ס' 14471, שנת 1464, כתיבה מערבית, דף 92א.

שלידתם בטעויות מעתיק (של אותן רשימות שמיות), התפתח בהמשך לרשימת שמות חלופית לזו שהציג ר' משה מבורגוס.

שינויי גרסה של שני שמות מדגימים מגמה זו היטב: אצל ר' משה מבורגוס נאמר על הספירה הראשונה: 'תאומיאל'. וגרסא זו מורה למשכיל המקובל כי היא והספירה הידועה המכתרת לספירות העליונות הידועות תאומיות במעלתן.³⁷ השם תאומיאל נדרש מלשון המילה 'תאום', היינו הספירות כתר ותאומיאל הן כתאומים – זו מן הימין וזו משמאל. אצל אבן מוטוט נמצא שינוי של אות אחת בלבד – במקום הנוסח 'תאומיאל' מובא 'ראומיאל', ושינוי מזערי זה גורם לשינוי של ממש בפירוש, כדי שיתאים לשם שבגרסה החדשה: 'כלומ' [ר] מראה שיש לו כח אלהות כמו שאמרו ז"ל הכשפים שמכחישין פמליא של מעלה; וכך גם בפירושו: 'קליפת ראומיאל מלה מורכבת מראה שאין שם (? : שום) אלהות כמו שאמרו ז"ל כשפים שמכחישין פמליא של מעלה'. הן על פי אבן מוטוט והן על פי פירושו שמה של הספירה מורכב משלוש מילים 'ראו מי אל', ובהתאם לשם החדש – נוסח הפירוש המחודש.

שינוי דומה אנו מוצאים גם בספירה הרביעית, המקבילה לגדולה. בספר 'העמוד השמאלי' שמה געשכל"ה, והמחבר דורש אותו במילים אלו: '...ותגעש ותרעש הארץ ומרעיש רעש גדול כהר געש ומחריב ומכלה כמה נשמות עד כלות זעמו'.³⁸ הפירוש מבוסס על זיהוי צמד המילים 'געש' ו'כלה' שמהן השם מורכב. אצל אבן מוטוט חל שינוי של אות אחת בלבד בשם: האות הראשונה הושמטה, והפירוש שהוצמד לשם החדש – בהתאם: 'עשכלה יען כי מן המדה שהעולם נבנה בה שהוא החסד הוא היותו עש בשמים לצורך גלוי הארץ. ולכן קראו אם לחסד עש. והעצם הזה כאלו [מכלה] [כ]ח [ע]ש [לכך]; וכך גם בפירושו: 'קליפה עשכלה (? : קליפת עשכל"ק)³⁹ החומר הזה עושה שלא כרצון החסד כי החסד בונה והוא מכלה והשם מורכב מן עש יאכלם⁴⁰ והנשאר מגרה על הכליה והבן זה (? : והנשאר מן אכילה והקיא)'. ההקבלה בין פירושו ובין דבריו של אבן מוטוט ניכרת אפוא בשמות ספירות הטומאה – בשמות עצמם וגם באופן דרישתם.⁴¹

37 פורת, ספר הקליפות (להלן, נספח 2 סעיף א), עמ' 78.

38 שם, עמ' 80.

39 אומנם אחד המעתיקים של כתב היד שלפנינו הוסיף את האות ג' כתיקון לצד 'עשכלה', אך נראה שהתיקון מאוחר, וזאת לאור הכרת המסורות מבית מדרשו של משה מבורגוס. היעדר האות בכ"י ל תומך בהשערה זו.

40 ראו ישעיה נ, ט: 'הן אֲדֹנָי ה' יַעֲזֹר לִי ה' יַעֲזֹר לִי הוּא יִרְשָׁעֵנִי הֵן כָּלֶם כִּבְּגָד יִבְלוּ עֵשׂ יֵאָכְלֶם.

41 ראו גם את ההבדלים בין שמות ספירות התפארת וההוד מאצילות השמאל שבפירושו, לשמותיהן הבאים בספר 'העמוד השמאלי' וב'משובב נתיבות': כנגד ספירת תפארת נאמר בפירושו 'קליפה תגיררון עושה תגר נגד תפא' נ"א סמאל כנגד התפארת נ"א כנגד נצח סמאל (? : קליפת סמאל העצם הזה עושה שלא כרצון הת"ת כי הת"ת הוא עץ חיים והעצם הזה הוא ממית והוא סם אל) וב'משובב נתיבות': 'יקראוהו סמאל ונחש הקדמוני. יען כי

נמצינו למדים כי רשימת שמות ספירות הטומאה המוצגת במקורות שנסקרו, מבוססת, ללא ספק, על חיבורו של ר' משה מבורגוס. ברשימה חלו שינויים, שמקורם, קרוב לוודאי, בטעויות העתקה. אותן טעויות התבססו, והנוסח הכולל אותן הציג פירוש חדש שתואם את הגרסה החדשה.

שרשרת המסירה במקרה שלפנינו ברורה: ר' יוסף אבן וקאר מציג רשימה שמית של ספירות הטומאה דומה מאוד לזו של ר' משה (בשינויים קלים בלבד); ר' שמואל בן סעדיה אבן מוטוט, שספרו של אבן וקאר שימש לו מקור מרכזי להגותו, מוסיף על רשימה זו גם פירושים. ההתאמה של הפירושים לשמות בגרסתם שאחרי השינוי, מוכיחה שאותם שינויי גרסה קלים הוטמעו, ולצידם הופיעו פירושים מילוליים לגרסאות החדשות. החוליה האחרונה בשרשרת היא פירוש 57, שאינו אלא עיבוד קל לדבריו של אבן מוטוט, כפי שעולה מהשוואת השמות והפירושים המופיעים בשניהם.

סיכום

ראינו כיצד פירושים שונים לעשר ספירות, הן פירושים לספירות עצמן הן פירושים לספירות השמאליות, מתגלגלים ויוצרים משפחות נוסחים. חשיבות הדברים היא

כח התפארת הוא המחיה את העולם בהכרעתו. וזה מכריעו לכל אשר עליו ותחתיו לרעה. ולכן אמרו ז"ל סמאל וסיעתו. וכמו שיחסו לתפארת מעשה הי"ב גבולים. כן אמרו על סמאל בפרקי ר' אליעזר שיש לו י"ב כנפים ושהוא השר הגדול שבשמים והוא התלי והוא הנחש הקדמוני שהטעה את האשה מקדם והשיאה לעבוד ע"ו [=עבודה זרה] שעיקרה הורדת כחות העצמים האלה'. כנגד ספירת הוד נאמר בפירושו 'קליפה תגירון ש[?]' ההוד נקרא כן לפי שעושה תגרי עם ההוד כי ההוד פעולתו החן (?): לחן והנבראים נוחים זה לזה והטמא הזה בהפך'. ונוסח הדברים ב'משובב נתיבות' הוא: 'תגירון יען כי מדת (כח) ההוד להחליש הקשה מאד ולהחליא הבריא מאד בצמחים והוא סבת החן וההוד ומתוך כך נוחים הטבעים (זה) עם זה. והעצם הזה בהפך כאלו קורא תגר תגר'. המקבילות בין 'משובב נתיבות' ובין פירושו עולות גם מדרך פירושן של יתר הספירות – אף אם נמצא זהות בין השמות המובאים אצל אבן מוטוט ובפירושו עם אלו הבאים בספר העמוד השמאלי, הפירושים שיופיעו לצידם לא יהיו בהכרח תואמים. פורת פרסם את 'פירוש עשר ספירות טומאה בספר משובב נתיבות לר' שמואל אבן מוטוט' בספרו כתבי ר' יצחק בן יעקב הכהן (להלן, נספח 2 סעיף א), עמ' 199–200. במהדורתו הציג פורת את עדי הנוסח שבהם מובא החיבור אך לא את חילופי הנוסח. הוא ראה בשינויי הגרסה שהוצגו כאן טעויות מעתיק בעלמא, ומשום כך רשימת שמות ספירות הטומאה המובאת במהדורתו תואמת לרשימתו של ר' משה מבורגוס. אומנם פורת מייחס את החיבור לר' משה מבורגוס, ועם זאת הוא סובר שמלאכתה של יד מאוחרת ניכרת בטקסט: '[הפירוש] מוטמע בספרו של אבן מוטוט, וקשה לדעת האם כל דעותיו נמצאו במקורו, למשל כענין הטליסמני או הכינוי "עצם" לספירת טומאה', ראו פורת, מהו עוליתמא (לעיל), הערה 9), עמ' 295. מפאת חשיבותם של ההבדלים, שכפי שהראינו אינם מסתכמים בשינוי הגרסה אלא מתפשטים גם אל הפירוש, וכדי לאפשר לקורא לעמוד בקלות על הקרבה הרבה בין פירושו לחיבור 'משובב נתיבות', יובא הקטע מ'משובב נתיבות' להלן כנספח למהדורה (להלן, נספח 1).

בהבנת מהות הסוגה הפרשנית המכונה 'פירושי עשר ספירות'. סוגה זו כוללת פירושים רבים שאחדים מהם הם למעשה עיבודים ועיבודי עיבודים של פירושים קודמים, שלעיתים מעורבים אלו באלו. הפירוש שלפנינו מעניין במיוחד שכן במבנה העריכתי שבו הוא ניצב לפנינו, הוא מערב בין שני ענפים של פירושים: פירושי עשר ספירות מבית מדרשו של ר' יוסף ג'קטילה ופירושים לאצילות השמאלית שראשיתם אצל ר' משה מבורגוס. בין כך ובין כך, ההבדלים בין המופיע בו למופיע במקורותיו (תוספות או גוונים) מלמדים על מלאכת העיבוד והעריכה שהביאה ליצירת הגרסה המאוחרת שבידנו, ולעיתים אפשר להתחקות במידה רבה של ודאות על התחנות החשובות שעבר הטקסט בדרך, אם באמצעות זיקות בין הוגים דוגמת אבן וקאר ואבן מוטוט, אם דרך התפתחויות רעיוניות דוגמת עיבוד הגותו של ג'קטילה בפירוש 115. פירוש 57 הוא דוגמה לחופש היחסי שנקט המחבר או העורך, חופש שבא לידי ביטוי הן בדרך השימוש בחיבורים שהיו ברשותו, בראשם פירוש 115 ופירושו של אבן מוטוט, והן בעריכה הרכה של הפירוש שאין בכוחה ליצור את הלכידות שחיבור זקוק לה. הצמדת רשימות הספירות של הטומאה ושל הקדושה נותרת מלאכותית, וכך גם מקומותיו המשתנים של השם המפורש על ניקודיו, איברי שם מ"ב ועוד.

כתבי היד

ש – כתב יד ששון 919. ניו יורק, הספרייה הציבורית 191, ס' 9363, עמ' 45–48. המאה השש-עשרה, כתיבה מערבית.

ל – כתב יד לונדון, בית הדין ובית המדרש של קהילת האשכנזים בלונדון (רשימת נויבאוואר) 121, ס' 4787, דפים ה' ע"ב–ח ע"א.⁴² שנת תנ"ז (1697), כתיבה מערבית.⁴³

כתב יד ש לעיתים מטושטש וחתוך בשוליים. במהדורה שלהלן השלמנו, הן מקומות בלתי קריאים בכתב יד ש והן תוספות מסוימות, על פי כתב יד ל. התוספות על פי כתב יד ל הובאו כשהן מוקפות בסוגריים מרובעים.

42 כתב היד מחולק לשני חלקים הממוספרים בנפרד. חיבורנו נמצא בחלקו השני (עמ' 88 באתר כתיב).

43 ראו על כתב יד זה גם את דבריו של חלמיש: 'הועתק בשנת תנ"ז (לפי הקולופון, בדף לו ע"א) בידי יוסף בן בנימין... עלי לציין כי כתב-יד זה כתוב ברשלנות רבה, ובעיקר יש בו השמטות רבות מפני הדומות... הרבה מילים אינן מדויקות, ואף הכתיבה לעתים קשה לקריאה' (ספר גנת ביתן להרה"ג המקובל האלהי וכו' כמוהר"ר הרב יצחק ב"ר אברהם הכהן זצלה"ה...), יוצא לאור לראשונה מכת"י, ההדיר, ערך והוסיף מבוא ומראי מקום משה חלמיש, לוד תשנ"ח, עמ' יא). בשל איכותו הלקויה של כתב יד זה יובאו מתוכו (בסוגריים, השלמות) שינויים בעלי משמעות לתוכן (בלבד), וחילופי נוסח של השם המפורש יובאו ברשימת חילופי הנוסח.

רשימת חילופי הנוסח איננה כוללת את ההוספות לעיל.

הערה על מסגרת החיבור: חיבורים המובאים בקובצי קבלה ובמיוחד חיבורים אנונימיים לא תמיד קלים לתיחום. התשובה לשאלה היכן מתחיל כל חיבור והיכן הוא מסתיים אינה ברורה, שכן פעמים רבות המעתיקים מביאים זה לצד זה קטעים מחיבורים שונים משום שלהבנתם הם נקשרים לעניין אחד; ובעשותם כן, הם משמשים, הלכה למעשה, כעורכי החיבורים. גם החיבור שלפנינו אינו פשוט. אנחנו סבורים כי החיבור נחתם בדיונו בספירת המלכות במילים: 'ממלכות ולמטה עולם הפירוד והוא עולם המלאכים' (עמ' 48), אף על פי שבכתב יד ש לא הוגדרו מילים אלו כגבולותיו, והוא ממשיך – ללא נקודות ציון המסמלות את סופו דוגמת כותרת חדשה, רווח, נקודות וכיוצא באלה – כהמשך ישיר לדבריו על עולם הפירוד, בתיאור עשר מדרגות המלאכים ולאחריהן עשרת הגלגלים.⁴⁴ לאחר תוספת קצרה זו מצורף פירוש נוסף על עשר ספירות, שקשור מצד אחד בדיון בכיתות המלאכים שהוצמד לסופו של פירוש 57, ומצד שני קשור בפן הוויזואלי של פירוש 57 שלאורכו ובייחוד בסופו, מצורף בצד הטקסט על ספירת המלכות שפע יחסי של טבלאות. טשטוש הגבולות הכולל הצמדה של תוספות הקשורות בקשר ישיר או עקיף לפירוש 57, ללא יצירת הבחנה ויזואלית בין טקסט לנספח, מדגים היטב את הכוח שיש למעתיק או לעורך.

הסימנים המשמשים במהדורה

ש, ל – כתבי היד (כפי הפירוט לעיל)

[=] ביאור או פתיחת ראשי תיבות

( ) מראי מקומות למובאות מן המקרא ומספרות חז"ל

[ ] השלמות על פי כתב יד ל

(א) נוסף מעל השורה או בשולי הגיליון

[[ ]] השלמה של המהדירים

א* – הפניות לרשימת חילופי הנוסח (אינה כוללת את ההשלמות לעיל)

[??] מילה בלתי קריאה

[?] [??] אות או אותיות בלתי קריאות

(?) קריאה מסופקת

( ) סימון לטעות בכתב היד

שם המפורש נכתב על ידינו בקביעות בגרשיים.

המהדורה

ספירות קדושות והפכן שהוא כנגדן והן הקליפות החיצונות

כתר. הספירה הזאת היא נקראת אהיה, וממנה יוצאין י"ג מדות של רחמים,⁴⁵ והמקום הזה אין בו שינוי כלל והוא הנקרא מדת השואה, ואין לו סיום ולא שינוי לפי נקרא אי"ן, [הה"ד] 'מאין יבא עזרי' (תהלים קכא, א).
 וכל אדם המתכוין במקום הזה ורצה לשאול דבר מהמקום הזה⁴⁶

ש: קליפה ראומיאל מלה מורכבת מראה שאין שם אלהות כמו שאמרו
 ז"ל כשפים שמכחישין מפליא של מעלה.
 ל: קליפת ראומיאל מלה מורכבת והוא מורה שאין שום אלהות כמ"ש
 רז"ל כשפים שמכחישין מפליא של מעלה.

להשפיע לו אם לא גרם חטאו למנוע ממנו המתנה כי יש דינין הרבה על אותה המתנה בהגיעה ליד השוערים ולוקחין אותה ורואין אם הוא ראוי לשאלה ששאל. שעונותיו אינן מתגברין מיד מניחין אותה המתנה ונשפעת לאותו האיש ששאל מאת הכתר. ואם עונותיו מרובין ואינו ראוי לאותה המתנה לוקחין אותה ומכניסין לה בספירת הגבורה שהוא הדין הגמור והיא הנקראת צפון על שם ששם צפונות כל השאלות ששואלין בני אדם מאת הכתר לפי שאינן ראויים להם לפי דוד המלך ע"ה [=עליו השלום] כשהיה שואל סיוע מהמקום הזה היה שואל כאומרו 'שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי' (שם).

ונקראת אין על שם שאין לה שיעור וגבול לפי נרמז בקוץ היוד⁴⁷ כי הוא נעלם ועליו נאמר 'אל י"י ויאר לנו' (שם קיח, כז); אהי"ה – 'אהיה כטל לישראל' (הושע יד, ו); אין – 'והחכמה מאין תמצא' (איוב כח, יב); מציאו"ת – 'דרשו י"י בהמצאו' (ישעיה נה, ו); קדם – 'וערבה לי"י מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמוניות' (מלאכי ג, ד); [ונק'] שיבה – 'עטרת תפארת שיבה' (משלי טז, לא); לב"ן – 'לכו נא ונוכח יאמר י"י אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו' (ישעיה א, יח).

45 על סוד י"ג מידות הנובעות מהכתר ראו לדוגמה Elliot Wolfson, 'Crossing Gender Boundaries in Kabbalistic Ritual and Myth', *Ultimate Intimacy: The Psychodynamics of Jewish Mysticism*, ed. Mortimer Ostow, Connecticut 1995, pp. 258-259, n. 5

46 ראו על כך בפירוט במבוא, סעיף ב'.

47 על 'אין' הנרמז בקוץ היו"ד ראו לדוגמה שיערי אורה, א, עמ' 119, שיערי צדק, עמ' 104 ועוד הרבה.

ראש שיבה⁴⁸ סוד הכתר הוא מציאות קדמון והוא הנקרא אין סוף² ואין לו גבול ולא רשימה בשום צד בעולם והוא עולם הרחמים.⁴⁸

[ונק'] רא"ש – ראש דברך אמת' (תהלים קיט, קס); [ונק'] כתר – 'בי יכתירו צדיקים' (שם קמב, ח); ונקרא מקור³ חיים ועד"ן וקוץ היו"ד ושל"ג וחסד עליון וברוך וסי'[[מנו/ם]] – 'וברוך אל עליון' (בראשית יד, כ); ונקרא סבא דסבין [ונק'] אור קדמון הוא אלף א"י נו"ן פשוטה.⁴⁹ קד"ם ראש הלבן.

[ושם] יְהוָה [בקמוץ].

'אל חולם' (דברים יג, ד), כתר יתנו לך וכו',⁵⁰ רחמי"ם [גדולים] – 'וברחמים גדולים אקבצך' (ישעיה נד, ז); כהן גדול – 'הכהן הגדול מאחיו' (ויקרא כא, י). עתיקא דעתיקין.⁵¹

[כאן מצאתי כ"ד צירופי אהיה וזה שמם].⁵²

חכמ"ה. סוד החכמה הוא סוד אות יוד של שם י"י ית' והכתר העליון

ש: קליפה עוגיא[?] השם הטמא [???] הפך החכמה [???] מה שמתקנ[?]
 החכמה מה[??] הוא ונגזר [???] עוגה בלי הפוכה.
 ? קליפת עוגיא"ל השם הטמא הוה הפך החכמה כי מה שמתקנת
 החכמה מהפך הוא ונגזר מן עוגה בלי הפוכה.

א שיבה]: ל: ישיבה. ו ב אין סוף]: ? אשר לפעמים. ו ג מקור]: ל: מאור. ו ד א]: ל: אין. ו ה יְהוָה]: ל: י"י.

- 48 על השימוש בביטוי 'עולם הרחמים' בהקשר של סוד הכתר ראו לדוגמה שערי אורה, ב, עמ' 43; שערי צדק, עמ' 107.
- 49 השו שיערי אורה, ב, עמ' 119–120.
- 50 התחלת הקדושה למוסף; והשו שערי אורה, א, עמ' 144–145; ב, עמ' 124; שערי צדק, עמ' 45.
- 51 אומנם מרבית הכינויים מובאים בשערי אורה, אך לא על פי הסדר והדגשים שלפנינו (מכאן ולהלן יובאו הפניות לכינויי הספירות על פי המופע הראשון בספירה המזוהה עימם בלבד): אה"ה: שערי אורה, ב, עמ' 107, וראו שערי צדק, עמ' 107; י"ג מידות הרחמים: שערי אורה, ב, עמ' 107, והשו שערי צדק, עמ' 108–109; אי"ן: שערי אורה, ב, עמ' 118, והשו שערי צדק, עמ' 109; מציאות: השו שערי אורה, ב, עמ' 124–125; אור קדמון: שערי אורה, א, עמ' 189; קדם: שערי אורה, ב, עמ' 120, והשו שערי צדק, עמ' 112; הכינויים שיבה, לבן וראש: השו שערי אורה, ב, 'ראש הלבן', עמ' 125, ובשערי צדק 'לובן העליון', עמ' 115; כתר: שערי אורה, ב, עמ' 124, והשו שערי צדק, עמ' 113; עדן: השו שערי אורה, ב, עמ' 121 והערת המהדיר שם (הערה 46); רחמים גדולים: השו שם, עמ' 125.
- 52 כאן מצורפת בכתבי היד ש, ל טבלת צירופי אותיות אהיה, גם בכתב מראה, וראו בצילומי כתב היד, דף 45. בכתב יד ל נכתב בצידה: 'ואל תשנה סדר זה כי בסדר א' ח' שורות ובסדר ב' ט' שורות ובסדר ג' ז' שורות וככה מצאתיו אני הכותב גם אני והעתקתיו מכתבת יד

נאחו בקוצה' ונקראת מחשבה ונקראת בכל מקום יש והיא הנחלה הגנוזה לצדיקים שנאמ' 'להנחיל אוהבי יש' (משלי ח, כא). ומספירת החכמה יצאו סדרי הדינין וכל מעשה בראשית בה נעשו⁵³ דכתי' 'כלם בחכמה עשית' (תהלים קד, כד). ונקראת רצון. עומ"ק – 'מאד עמקו מחשבותיך' (שם צב, ו). מחשבה, יראה, עדן, יה.⁵⁴ וספירת החכמה הזאת תחלת המחשבה הנאחזת בכתר עליון.

עומ"ק – שנאמ' 'ממעמקים קראתיך י"י' (שם קל, א); סְפָר; שמן אפרסמון; יה – 'אזכור מעללי יה' (שם עז, יב); מקור – 'כי עמך מקור חיים' (שם לו, י); י"ש – 'כי יש לכסף מוצא' (איוב כח, א); [ונק'] ראשית – 'ראשית חכמה יראת י"י' (תהלים קיא, י); יראה – 'הן יראת י"י היא חכמה' (איוב כח, כח).

אות בית – ב'.

יְהו"ה [בניקוד פתח].

רצון – 'פותח את ירך ומשביע לכל חי רצון' (תהלים קמה, טז).⁵⁵

בינ"ה. יְהו"ה. ספירת הבינה היא סוד ה"א ראשונה שבשם.

סְפָר.

ש: קליפה סתריא[?] סוד של קליפות שנבלעו בנרתיקן [???] [???]
 עושה הפך [???] כי הבינה בונה [???] [???].
 ל: קליפת סתריא"ל סוד ג' קליפות שנבלעו בנרתיקן וזה השם הפך
 מהבינה שהיא בונה והוא סותר.

ו העליון נאחו בקוצה] ל: הוא הקוץ של יו"ד. ו יְהו"ה] ל: יְהו"ה.

הה"ר שלמה נ' אברהם יצ"ו [=שמרהו צורו ויחיהו] שהעתי' גם הוא מכתיבת יד הה"ר משה נ' אברהם יצ"ו.

53 השו שיערי צדק, עמ' 34.

54 הכינויים המנויים לספירת חוכמה עוקבים, כמעט ללא שינוי, אחר אלו הבאים בשערי אורה, אלא שכאן כינויים אחדים נכפלים: יש: שערי אורה, ב, עמ' 83, והשוו שערי צדק, עמ' 102; רצון: שערי אורה, ב, עמ' 89, והשוו שערי צדק, עמ' 97; עומק: שערי אורה, ב, עמ' 92, והשוו שערי צדק, עמ' 96–97; מחשבה: שערי אורה, ב, עמ' 92, והשוו שערי צדק, עמ' 96; תחילת המחשבה: שערי צדק, עמ' 101; יראה: שערי אורה, ב, עמ' 97, והשוו שערי צדק, עמ' 100 (על הכינוי 'יראת ה' ככינוי לחוכמה בזיקתה לכתר ראו דבריו של בן שלמה, שערי אורה, א, עמ' 34, וראו גם בהמשך הדברים, על אודות ספירת בינה); עדן: שערי אורה, ב, עמ' 102, והשוו שערי צדק, עמ' 101; יה: שערי אורה, ב, עמ' 77, והשוו שערי צדק, עמ' 95; יו"ד של שם: שערי אורה, ב, עמ' 92, והשוו שערי צדק, עמ' 95.

55 מרבית הפסוקים מצויים בשערי אורה ושערי צדק, במסגרת הדיון בכינויים שהובאו בהערה הקודמת; כינויים אחדים שלא הוזכרו לעיל מובאים אף הם: מקור: שערי צדק, עמ' 101, והשוו שערי אורה, ב, עמ' 91 וראו הערת המהדיר שם (הערה 50); ראשית: שערי צדק, עמ' 98.

ואין רשות לשום שר משרי האומות לעלות לה.⁵⁶
 ולא ראתה עין,⁵⁷ והיא 'אם הבנים' (תהלים קיג, ט), ונקראת עולם הבא.
 ונכתבת (46) [???] בניקוד' אלהים כמו שאתה מוצא בדברי הנביאים 'כה אמר אדני
 יהוה' היא⁵⁷ (ישעיה ז, ז ועוד)⁵⁸ י"י אלהים (?) ושני שמות הנזכרים [ר"ל אדני יהוה] ה
 הם אימא תתאה ואימא עילאה, כי הלכה הבת אצל אמה ואין להאריך.
 ונקראת בתי גואי ויין המשומר בענביו.
 וממנה ולמטה נאחזין שרי האומות, וממנה ולמעלה השמחה השלימה. ונקראת יובל כי
 בהשלמת שיתא אלפי שני יובל הכל אליה ומתעדן אלף השביעי אם היא שמטה ואם
 היא יובל יחזור הכל אל יסודו הראשון וגם הכתר.⁵⁹
 ונקראת כפורים – 'כי יום כפורים הוא' (ויקרא כג, כח).
 יהוה⁶⁰ בניקוד צירי.
 ונק' [חיים].
 רחובות – 'ברחובות תתן קולה' (משלי א, כ).⁶⁰ יה – 'מן המצר קראתי יה' (תהלים קיח, ה).
 אם – 'כי אם לבינה תקרא' (משלי ב, ג). יובל – 'כי יובל היא' (ויקרא כה, יב).⁶¹
 [יין המשומר בענב], תשובה.
 נחל – 'וממתנה נחלא' (במדבר כא, יט).⁶²
 אות ג'.

ח בכ"י ל נוסף (הסוגריים – במקור): (ואבי מרע"ה ארו"ל שנעלם זה השער ממנו כמ"ש ז"ל חמשים
 שערי בינה נבראו בעולם וכולם נמסרו למשה חוץ מאחד שנ' ותחסרהו מעט [ו ע"ב] מאלהים והמבין
 סוד ואתה פה עמוד עמדי יבין זה ויסד הפייט ז"ל דכת' היא סוד הא ראשונה אם הבנים בינה). וט בשול
 ניכרים סימני מחיקה וקשה להכריע אם אמורה להיות כאן מילה נוספת. ונכתבת [??]: ליתא. ו
 י בניקוד ל: ונק'. ויא אדני יהוה⁶⁰ ל: ליתא. ויב יהוה⁶⁰ ל: ש"ה.

- 56 על פי ישעיה סד, ג, בשינוי הסדר. במקור: 'עין לא ראתה'. על שרי האומות שמנועים
 מלהגיע לספירת בינה ולמעלה ממנה ראו לעיל, הערה 17.
 57 הניקוד מסופק.
 58 על היותה נכתבת יהוה ונקראת אלהים ראו לדוגמה שערי אורה, ב, עמ' 43, 45, 75; שערי
 צדק, עמ' 82.
 59 יש לציין כי לא ידוע לנו על עיסוק של ג'קטילה בתורת השמיטות.
 60 שערי צדק, עמ' 93–94.
 61 על פי ויקרא כה, יב. במקור: 'יובל הוא'. ייתכן שמשום שאת התיבה 'הוא' קוראים הוא, כתב
 המחבר או המעתיק מזיכרונו 'היא'.
 62 אומנם מרבית הכינויים לספירת הבינה המנויים כאן מופיעים בשערי אורה, אך לא על פי
 הסדר (ויש כינויים מרכזיים שאינם מובאים כלל): סוד ה"א ראשונה: שערי אורה, ב, עמ' 75–
 76, והשוו שערי צדק, עמ' 93; עולם הבא: שערי אורה, ב, עמ' 65, והשוו שערי צדק, עמ'
 87; אימא תתאה ואימא עילאה: שערי אורה, ב, עמ' 64, 75, והשוו שערי צדק, עמ' 93; מקום
 אשר ממנו ולמעלה השמחה שלימה: השוו שערי צדק, עמ' 88; בתי גואי: שערי אורה, ב,
 עמ' 58–59, והשוו שערי צדק, עמ' 88; יין המשומר בענביו: שערי אורה, ב, עמ' 103 (אך

גדולה. הספירה הזאת נקראת א"ל. כנויין שליג' אל: רחום, וחננון' (שמות לד, ו; תהלים פו, טו), חסין, 'ארך אפים, ורב חסד' (שם), קדוש, סולח.⁶³ אברהם, כהן גדול, ימין, אל עליון, חסד.⁶⁴ אור – 'באורך נראה אור' (תהלים לו, י); בקר – 'בקר ויודע י"י את אשר לו' וגו' (במדבר טז, ה).⁶⁵ אבגית"ץ. ונקראת אברהם ומדת החסד. וממנו נמשכו המים

ש: קליפה (ג)עשכלה החומר הזה עושה שלא כרצון החסד כי החסד בונה והוא מכלה והשם מורכב מן עש יאכלם והנשאר מורה על הכליה והבן זה.
ל: קליפת עשכל"ק החומר הזה עושה שלא ברצון החסד כי חסד בונה והוא מכלה והוא מורכב מן עש יאכלם והנשאר מן אכילה והקיא.

יג של ל: שלה.

כחלק מדיון בשער התשיעי), וראו שערי צדק, עמ' 85; יובל: שערי אורה, ב, עמ' 58, והשוו שערי צדק, עמ' 84; כפורים: שערי אורה, ב, עמ' 64, והשוו שערי צדק, עמ' 91; חיים: שערי אורה, ב, עמ' 45, והשוו שערי צדק, עמ' 89; רחובות: שערי אורה, ב, עמ' 52, והשוו שערי צדק, עמ' 84; יה: שערי אורה, ב, עמ' 72, והשוו שערי צדק, עמ' 82; תשובה: שערי אורה, ב, עמ' 59, והשוו שערי צדק, עמ' 86; נחל: שערי אורה, ב, עמ' 53. והשוו שערי אורה, א, עמ' 96–97, שערי צדק, עמ' 46.

63 רשימה של תשעה כינויים לשם 'אל' חוזרת בכתביו של ג'קטילה (כאן נשמטו שניים: 'גדול' ו'חסיד'), ראו לדוגמה שערי אורה, א, עמ' 48, 220–221, 243; שערי צדק, עמ' 63; פרבר – גינת, פירוש המרכבה (לעיל, הערה 15), עמ' 46, וראו לנושא זה לדוגמה אפרים גוטליב, 'בירורים בכתבי ר' יוסף ג'קטילה', מחקרים בספרות הקבלה, ערך וההדיר יוסף הקר, תל אביב תשל"ו, עמ' 97; ויילר, תורת הקבלה (לעיל, הערה 17), עמ' קנט–קסא; נושא שמות האל במשנתו של ג'קטילה נדון במחקר מאספקטים רבים וראו לדוגמה: Elke Morlok, *Rabbi Joseph Gikatilla's Hermeneutics*, Tübingen 2011, esp. pp. 110–123, 261–262 האצלה ופילוסופיה (לעיל, הערה 21), לאורך כל הספר, ובייחוד עמ' 237–215; Michael T. Miller, *The Name of God in Jewish Thought: A Philosophical Analysis of Mystical Tradition from Apocalyptic to Kabbalah*, London–New York 2016, chapter 5.

64 רוב כינוייה של ספירת גדולה המובאים בפירוש מופיעים בשערי אורה, אם כי לא על פי סדרם שם: אברהם: שערי אורה, ב, עמ' 32–33, והשוו שערי צדק, עמ' 79; כהן גדול: מובא כאן אך לא בשערי אורה; ימין: השוו שערי אורה, ב, עמ' 40, והשוו שערי צדק, עמ' 79; אל עליון: שערי אורה, ב, עמ' 32, והשוו שערי צדק, עמ' 78; חסד: שערי אורה, ב, עמ' 37, והשוו שערי צדק, עמ' 79.

65 על הכינוי בוקר והשימוש בפסוק הנ"ל, ראו שערי צדק, עמ' 80.

והכסף והוא רב חסד והיא מקבלת מאת יה"י דרך [תכמה].
 ונקראת⁶⁶ מים – 'על מי מנוחות ינהלני' (תהלים כג, ב); ימין – 'ימין י"י רוממה' (שם
 קיח, טז); חסד – 'וחסד י"י מעולם' (שם קג, יז), 'חסד לאברהם' (מיכה ז, כ); תימן –
 'אלוה מתימן יבא' (חבקוק ג, ג); רחום – 'כי אל רחום' (דברים ד, לא). כסף – 'כסף
 צרוף בעליל [לארץ]' (תהלים יב, ז).

ישמעאל בן אברהם ושרי⁶⁷ (?) כאן נאחזין⁶⁸ ואין להם עלייה למעלה.⁶⁶

יְהוָה. י'

גבורה. אלהים. כנויין של אלהים: אדיר, שופט, דיין, חזק, כביר כח,

ש: קליפה גולהב כנגד הגבורה והיא מלה מורכבת גו להב כי הגבורה
 היא האש הגדולה והשם הטמא הזה גו להב הוא שורף והחסד מציל
 מידו.
 ל: קליפת גולה"ב מלה מורכבת גו להב כי הגבור"ה כאש הגבו' והשם
 הזה הוא תוך להב והוא שורף הנשרף וחס"ד מציל מידו.

איש מלחמה, גבור, פוקד עון, משלם גמול,⁶⁷ מדת הדין הקשה.
 אלהים – 'אלהים שמעה תפלתי האזינה לאמרי פי' (תהלים נד, ד).⁶⁸ כשתמצא אלהים
 כתוב בתורה עיין בעיין שכלך באיזה אלהים הוא מדבר, ודוק ותשכח.
 זכות(?), צפון, יד כהה, פחד יצחק, זהב.⁶⁹
 יְהוָה[[ה]]'' [בניקוד שבא].
 יצחק, אש אוכלה, 'אלהים לנו מחסה ועוז' (תהלים מז, ב); זרוע – 'לך זרוע עם גבורה'
 (שם פט, יד).

יד מאת יה' ל: מאה"ה. וטו ונקראת] ל: ויונק. וטו ושרי⁶⁷ (?) כאן נאחזין] ל: בכאן הם ע' שרים. ויז
 יְהוָה] ל: ליתא. ויח יְהוָה]] ל: ש"ה.

66 ראו לעיל הערה 17.

67 תשעת הכינויים הנ"ל לשם אלהים חוזרים ומופיעים בכתביו של ג'קטילה, ראו לעיל הערה
 63.

68 הפסוק הפותח את הדיון בספירת גבורה וזיהויה עם השם 'אלהים' ראו בשערי אורה, ב, עמ' 7,
 והשוו שערי צדק, עמ' 73.

69 רשימת הכינויים לגבורה מובאת לפנינו, כמעט ללא חריגות, על פי הרצף הבא בשערי אורה
 (בהשמטות אחדות): מדת הדין הקשה: שערי אורה, ב, עמ' 13; זכות: שערי אורה, ב, עמ'
 22, והשוו שערי צדק, עמ' 51; צפון: שערי אורה, ב, עמ' 23, והשוו שערי צדק, עמ' 75;
 יד כהה: שערי אורה, ב, עמ' 26, והשוו שערי צדק, עמ' 75; פחד יצחק: שערי אורה, ב, עמ'
 27, והשוו שערי צדק, עמ' 76; זהב: שערי אורה, ב, עמ' 23, והשוו שערי צדק, עמ' 77; אש
 אוכלה: שערי אורה, ב, עמ' 27.

קרע שטן.

פחד – 'סמר מפחדך בשרי' (שם קיט, קכ).

עד המקום הזה עולין שרי האומות מצד⁷⁰ עשו בן [י]צחק כי הוא מקבל מאביו, והבן זה. צורכ – 'אך הוא צורי וישועתי' (שם סב, ז); אש – 'תעבור במים אתך אני' וכו' אם 'תלך במו אש לא תכוה';⁷⁰ עוז – 'י"י עוז [ל]עמו יתן' (תהלים כט, יא); שמאל – 'שמאלו תחת לראשי' (שיר השירים ב, ו); גבורה – 'לפני אפרים [ובנימין] ומנשה עוררה [א]ת גבורתך' (תהלים פ, ג).

תפאר⁷¹. ארבעה דגלים והא לך מרכבת⁷² הארבעה דגלי' האבי"ע ר"ל אצילה, בריאה, יצירה, עשייה, כב ד' דגלים.

ש: קליפה תגיריון עושה תגר נגד תפא'.
 נ"א סמאל כנגד התפארת.
 נ"א כנגד נצח סמאל.
 ל: קליפת סמאל העצם הזה עושה שלא כרצון הת"ת כי הת"ת הוא עץ חיים והעצם הזה הוא ממית והוא סם אל.

וצירוף השם י"ב צירופין כמו שאתה רואה יהו"ה הנקרא תפארת צירופו:⁷¹

יהו"ה יהו"ו יוה"ה והם י"ב	יהו"ה	הוה"י	והי"ה	היה"ו	יהודה ^כ כנגד צירוף א'
הוה"י הוי"ה ההי"ו	מיכאל	גבריאל	אוריאל	רפאל	ראובן כנגד צירוף שני
והי"ה ווה"י ויה"ה	טלה	סרטן	מאזנים	גדי	אפרים כנגד צירוף ג'
היה"ו היו"ה ההו"י	יהודה	ראובן	אפרים	דן	דן כנגד צירוף ד'

[ודע] והאמין כי שם יהו"ה^כ ית' הוא העמוד שכל הספירות עליונות ותחתונות נאחזות

בו.⁷²

יט מצד [ל: ותמצא. וכ צור] ל: צורי. וכא מרכבת [ל: סדר. וכב ר"ל אצילה, בריאה, יצירה, עשייה] ל: נוטריקון י"ו(?). וכג בכ"י ל אינו מסודר כטבלה, אלא כרצף בטקסט ומחולק לשני חלקים (וראו הערה כה): י"ב יהו"ה יהו"ו יוה"ה הוה"י הוי"ה ההי"ו והי"ה ווה"י ויה"ה היה"ו היו"ה ההו"י הרי י"ב והולכים עד סדר זה יהודה כנגד צירוף א' ראובן כנגד צירוף ב' אפרים כנגד צירוף ג' דן כנגד צירוף ד'. וכד שם יהו"ה [ל: ש"ה.

70 על פי ישעיה מג, ב. במקור: 'כי תלך'.

71 השוו לדוגמה פרבר-גינת, פירוש המרכבה (לעיל, הערה 15), עמ' 57-58; שערי אורה, א, עמ' 261; ספר גנת ביתן (לעיל, הערה 43), עמ' 33.

72 נוסח כמעט זהה מובא בשערי אורה, א, עמ' 176: 'דע והאמן כי שם יהו"ה הוא העמוד שכל

פנים – 'לך אמר לבי בקשו פני את פניך י"י אבקש' (תהלים כז, ח); אמת – 'תתן אמת ליעקב' (מיכה ז, כ).⁷³
 נג"ד יכ"ש.^כ
 יהו"ה. (47)

נצח. י"י צבאות – גם צפור מצאה בית' וגו' 'את מזבחותיך י"י צבאות' וגו' (תהלים פד, ד).⁷⁴

ש: קליפה ערב זו [??] העצם הזה עושה שלא כרצון הנצח [??] שם זה כי הוא מערב [??] מה שהנצח מ[??].
 ל: קליפת ער"ב זר"ק העצם הזה עושה שלא כרצון הנצ"ח ונק' בשם זה כי הוא מערב וזורק מה שנצח מתקן.

שחקים, יכין, שוק ימין, עצם השמים, הנביאים, בנים, בני ישראל, כוליא ימנית, ושניהם כליות יועצות.⁷⁵

עמוד – 'אנכי תכנתי עמודיה סלה' (תהלים עה, ד).

בט"ר צת"ג.

למדה הזאת עשרה כינויים הנמשכים מעשרה כינויים אל גדול ושמותיהם טורטסי"הכי טורכוסיי"ה צליצ"ה.^כ

ונקראת נצח וגם נצח ישראל.⁷⁶

יהו"ה.

צבאות י"י צבאות וגו'.^{כט}

כה נג"ד יכ"ש [?: נג"ד יכ"ש י"ב צירופים של השי"ת ג"כ(?) הם ד' כנגד ד' דגלים ג' לכל דגל: מיכאל גבריאל אוריאל רפאל טלה סרטן מאזנים גדי. יהודה ראובן אפרים דן. וכו גם צפור מצאה בית וגו' את מזבחותיך י"י צבאות וגו'] ל: מלכי ואלהי. וכו טורטסי"ה [?: טורטסי"ה. וכו צליצ"ה] ל: צליל"ה. וכו גם נצח ישראל... וגו'] ל: ונק' י"י צבאות.

הספירות עליונות ותחתונות נתאחוות בו', וכמעט ללא הבדל בשערי צדק, עמ' 55. רעיון זה חוזר הרבה, ראו לדוגמה שערי אורה, א, עמ' 245–246, 261.

73 כינוייה של ספירת תפארת, פנים: שערי צדק, עמ' 71; אמת: שערי צדק, עמ' 70–71; שערי אורה, א, עמ' 250.

74 פסוק זה פותח את הצגתה של ספירת נצח בשערי אורה. ראו שערי אורה, א, עמ' 146.

75 הכינויים שלהלן מבוססים על שערי אורה, רובם כינויים המשותפים לספירות נצח והוד, וראו להלן בתיאור ספירת הוד, והערה 79; הכינוי 'יכין' יוצא דופן יחיד לעניין זה (ראו שערי אורה, א, עמ' 173; שערי צדק, עמ' 54).

76 ראו שערי אורה, א, עמ' 171; והשוו שערי צדק, עמ' 54.

הוד. 'י' אלהים צבאות שמעה תפלתי האזינה אלהי יעקב סלה' (תהלים פד, ט).⁷⁷

ש: קליפה תגיררון ש[??] ההוד נקרא כן לפי שעושה תגר עם ההוד כי ההוד פעולתו החן והנבראים נוחים זה לזה והטמא הזה בהפך.
ל: קליפת תגיררון ונק' כן לפי שעושה תגרי עם ההוד כי הוד פעולתו לחן והנבראים זה לזה והוא בהפך.

בועז, שוק שמאל, שחקים, הנביאים, עצם השמים, בנים, בני ישראל, כוליא שמאלית, ושניהם כליהם⁷⁸ יועצות.⁷⁹

תמך – 'תמוך אשורי במעגלותיך' (תהלים יז, ה); ירך – 'חגור חרבך על ירך גבור הודך והדריך' (שם מה, ד); צבאות – 'אלהים צבאות השיבנו' (שם פ, ח).
חק"ב טנ"ע.

ממקום הזה נגמר הדין.⁸⁰ לא

הוד – 'אשר תנה הודך על השמים' (שם ח, ב); חן – 'חנני י"י כי אומלל אני' (שם ו, ג); ונקראת לשכת הגזית.

יהו"ה. לב

יסוד. 'צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבוא ואראה פני אלהים' (תהלים מב, ג) – אל חי;⁸¹

ל כליהם? : כליות. ולא ממקום הזה נגמר הדין? : ממקום הו"ד נגמר הדין ונק' לשכת הגזית. ו לב ונקראת לשכת הגזית יהו"ה? : ליתא.

77 הפסוק הפותח את הצגת הספירה השמינית בשערי אורה, א, עמ' 146, ובשערי צדק, עמ' 46.

78 כך בכתב יד ש, אך יש לקרוא 'כליות' וכך גם על פי ל (ראו בחילופי הנוסח).

79 הולך על פי רצף הכינויים המובא בשערי אורה, עם השמטות וחריגים בודדים – בועז: שערי אורה, א, עמ' 154, והשוו שערי צדק, עמ' 49; שוק שמאל: בשערי אורה 'שוקיו אלו הן נצ"ח והו"ד', שם, א, עמ' 154, והשוו שערי צדק, עמ' 49 ('כי שני עמודים היו יכין ובוועז, והסוד שוקיו עמודי שש'), עמ' 53 ('שוקיו שהם נצח והוד'), ועוד; שחקים: שערי אורה, א, עמ' 155, והשוו שערי צדק, עמ' 49; הנביאים: שערי אורה, א, עמ' 158, והשוו שערי צדק, עמ' 50; עצם השמים: שערי אורה, א, עמ' 157, והשוו שערי צדק, עמ' 50; בנים: שערי אורה, א, עמ' 162, והשוו שערי צדק, עמ' 51; בני ישראל: ליתא; כוליא שמאלית: בשערי אורה, א, עמ' 169: 'שהעצה נגמרת בכליות' ומכוון בדבריו לספירות נצח והוד, והשוו שערי צדק, עמ' 52.

80 וראו שערי אורה, א, עמ' 221; ב, עמ' 14; שערי צדק, עמ' 25, 88.

81 הפסוק הפותח את הצגת הספירה התשיעית בשערי אורה, א, עמ' 93, והשוו שערי צדק, עמ' 30.

ש: קליפה גמליאל הקליפה הזאת נקראת גמליאל מ[??] ויגמול שקדים וטעמו [??] הפרח והיסוד מתמוג [??] קשה ואינו מתמוג עם זול[??].
 ל: קליפת גמליאל מלשון ויגמול שקדים וטעמו כי יתקשה הפרח והיסוד מתמוג וזה קשה ואינו נמוג עם זולתו.

אלהים חיים, אל שדי, 'מקור מים חיים' (ירמיה ב, יג; יז, יג), צדיק, טוב, שכל טוב, שלום, זכרון, שבת, ברית, אות, שבועה, חוק, ציון, כל, אביר יעקב, משך הוא, ואו זעירא, חסד תחתון, יוסף בן יעקב.⁸²
 יהו"ה. לג

צדיק – 'כי צדיק י"י צדקות אהב' (תהלים יא, ז) צדיק הוד.
 יגל פזק.

לספירה הזאת שהיא אל חי והיא יסוד מתקבצות כל המדות וכל הספירות של ימין ושל שמאל דרך קו האמצעי וכולם מריקים בה דרך צינורות.
 ונקראת 'מי יעלה בהר י"י' וגו' (תהלים כד, ג).⁸³

מלכות. לבנה, אהל מועד, בית הועד, צדק תחתון, בית המקדש,

לג יהו"ה [ה]: ל: י"י.

82 ככלל, רשימת הכינויים לספירת יסוד מבוססת על רצף הכינויים שמובא בשערי אורה, תוך השמטת ההסברים המפורטים; וכן אפשר לזהות כינויים שנשמטו, וכינויים שבאו שלא על פי הסדר (שניים בלבד). אלהים חיים: שערי אורה, א, עמ' 93 (אל חי), והשוו שערי צדק, עמ' 30; אל שדי: שערי אורה, א, עמ' 95, והשוו שערי צדק, עמ' 31; מקור מים חיים: שערי אורה, א, עמ' 96, והשוו שערי צדק, עמ' 33; צדיק: שערי אורה, א, עמ' 98, והשוו שערי צדק, עמ' 36; טוב: שערי אורה, א, עמ' 101, והשוו שערי צדק, עמ' 34; שכל טוב: שערי אורה, א, עמ' 103; שלום: שם, והשוו שערי צדק, עמ' 31; זכרון: שערי אורה, א, עמ' 105, והשוו שערי צדק, עמ' 35, 43; שבת: שערי אורה, א, עמ' 106, והשוו שערי צדק, עמ' 39; ברית: שערי אורה, א, עמ' 114, והשוו שערי צדק, עמ' 39; אות: שערי אורה, א, עמ' 117; שבועה: שם, עמ' 118, והשוו שערי צדק, עמ' 43; חוק: שערי אורה, א, עמ' 125, והשוו שערי צדק, עמ' 40, 42; ציון: שערי אורה, א, עמ' 133, והשוו שערי צדק, עמ' 39, 44; כל: שערי אורה, א, עמ' 134, והשוו שערי צדק, עמ' 38; אביר יעקב: שערי אורה, א, עמ' 136, והשוו שערי צדק, עמ' 36, 42; משך הוא, ואו זעירא: לפנינו חריגה מהנוסח של שערי אורה, הנוקט 'סוד וא"ו', ראו שערי אורה, א, עמ' 137, והשוו שערי צדק, עמ' 44–45; חסד תחתון: שערי אורה, א, עמ' 138; יוסף: ליתא בשערי אורה ובשערי צדק.
 83 על פסוק זה המסמל את חיבורה של מידת יסוד עם מלכות ראו שערי אורה, א, עמ' 132–133.

ש: קליפה לילי[?] הזונה היא קליפ[?] נקבה אחרונ[?] שבקליפות כנגד המלכות ונגזרת מן לילי[??] והיא שמביאה האפלה והיא [??] זוגו של סמאל.
ל: קליפת לילי"ת הזונה קליפת נקיבה אחרונה שבקליפות והיא כנגד מלכות ונגזרה מן לילה והיא בת זוגו של סמאל"ל.

מדת הדין הרפה, פרה אדומה, בת שבע, תפלה של יד, ה"א אחרונה של שם, אימא תתאה, ב"ד התחתון, מקוה, כסא הכבוד, בית הכנסת, ירושלים, עיר הקדש, איילת, חברון, כנסת ישראל, יהו"ה זוטא ו'ברוך י"י מציון' (תהלים קלה, כא) וציון, היא יסוד אלף זעירא. אדנ"י בווהר"ד לזמנין איתקרון תתאין בשמא דעילאין.⁸⁴ מטטרו"ן. לה שקוצי"ת.

תורה שבעל פה, שכינה תתאה, והיא מעשרת לצדיקים הדבקים בה, עץ הדעת, ים החכמה, מטרוניתא, בת קול, 'שחורה אני ונאווה' (שיר השירים א, ה). מקום מלכות⁸⁵ בית דוד לימין 'שרפים עומדים ממעל' (ישעיה ו, ב) ונקראים שרפים על שם ששורפין כל המתקרבים לספירת יסוד.⁸⁵ והנה במקום הזה הוא מקום⁸⁶ אשר שם אורבים והמקטרגים⁸⁷ ליכנס לפנים לפי שאין להם מקום להכנס למעלה בסוד אברהם, שהרי [כל] ההיכלות סתומים ואין להם מקום להכנס. וכל זה בזמן שאין ישראל חוטאים, אבל בזמן שחוטאין ישראל⁸⁸ הצדיק נאסף⁸⁹ ואין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק.⁹⁰ ובמקום זה נכנסין עמון ומואב עם (מ) שאר⁹¹ מקטרגים משרי האומות ועל זה נאמר 'לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי [תבל] כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים' (איכה ד, יב). לפי הוצרך דוד לומר ולנגן כדי לנצח האויבים.⁸⁷

לד בווהר[?] ל: בס"ה. ולה מטטרו"ן[?] ל: מיטטרו"ן ביו"ד. ולו מלכות בית[?] ל: מלחמת. ולו בכ"י ל נוסף: הבינה. ולח שם אורבים והמקטרגים[?] ל: אורבים ומקטרגים. ולט בכ"י ל נוסף: ח"ו. ומ נאסף[?] ל: אבד. ומא בכ"י ל נוסף: ח"ו ח"ו. ומב (מ) שאר[?] ל: שאר.

84 זוהר, ב, קכד ע"ב.

85 ראו שערי צדק, עמ' 106: 'לפיכך שרפים עומדים ממעל לו סביב היסוד עומדים השרפים שש כנפים לאחד כי למעלה מן הזרועות אין שר ולא מלאך ולא שרף, אלא כל מקום שאתה מוצא כענין זה הוא למעלה מיסוד ומלכות וכן ראיתי את ה' ישב על כסאו וכל צבא השמים עמד עליו מימינו ומשמאלו. "עליו", למעלה מיסוד ומלכות, והשוו שם, עמ' 53. ולהרחבה ראו בן-שחר ווייס, ישראל ושרי האומות (לעיל, הערה 11), סעיף יב, ושם ביבליוגרפיה מפורטת.

86 על פי ישעיה נז, א: 'הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק'. והשוו שערי צדק, עמ' 15-16, 18, 33, 34, 38, 93; שערי אורה, א, עמ' 100; ב, עמ' 63, 88, 112; פרבר-גינת, פירוש המרכבה (לעיל, הערה 15), עמ' 48-49.

87 על מלחמתו המטפיזית של דוד המלך המתוארת בכתבי ג'קטילה ראו בהרחבה בן-שחר ווייס, ישראל ושרי האומות (לעיל, הערה 11), סעיף ה, ושם ביבליוגרפיה מפורטת.

ונקראת עטרה⁸⁸ שנאמ' – 'עטרת תפארת' (ישעיה סב, ג ועוד), מזבח החיצון, הדום רגליו, ברזל, [ארץ] החיים, ספר החיים, זאת. ונגזר מן 'אמרת י"י צרופה' (שמואל ב כב, לא; תהלים יח, לא) פה, צרור [???],⁸⁸ שדי (48), [כש]מתלבשת מראה אש

ה	י	ה	א
א	ה	י	ה
ה	ו	ה	י
י	ה	ו	ה

בורחים מפניה כל מיני שדים ומזיקין ורוחות רעות ופוחדים ורועשים כמה מיני חיילות וכמה המונים מאותן הגבראות⁸⁹ הטמאות ואין בהם כח לעמוד ובאין להם במחילות עפר.⁸⁹ ונקראת כלה האמורה בשיר השירים, ובכל מקום נקראת אשה אשת⁹⁰ איש מלחמה – 'י"י איש מלחמה י"י שמו' (שמות טו, ג); ונקראת עטרה – 'אשת חיל עטרת בעלה' (משלי יב, ד) דאיהו תפארת, לפי שהיא מתחברת בכך וזוגה שהוא וא"ו עמוד האמצעי; [ונק'] חוקה – 'זאת חוקת התורה' (במדבר יט, ב; לא, כא) כשסמוכה⁹⁰ צלע, אספקלריא שאינה מאירה, ונקראת 'מגדל עוז שם י"י בו ירוץ צדיק ונשגב' (משלי יח, י) י"י צדיק במגדל, ונקראת [ת]עודה(?), נערה,⁹¹ פני י"י, אחור, כ"ד תכשיטין דכלה⁹⁰ ואלו הן:⁹¹

מג עטרה ל: עטרת. ומד הגבראות (כפי הנראה שגיאת מעתיק) ל: הנבראות. ומה נקראת אשה אשת ל: אשה ונק'. ומו כשסמוכה ל: כ"ש סמוכה. ומו נערה ל: צעדה.

88 כתמי מים, מילה בלתי ניתנת לקריאה.

89 בנוסח קרוב בשערי אורה, א, עמ' 88: 'כשנקראת שדי, מתלבשת מראה אש שחורה אוכלת ואז יברחו מפניה כל מיני מזיקין ורוחות רעות, ופוחדין ורועדין כמה חיילות והמונים מאותן הנבראות הטמאות ואין בהן כוח לעמוד, אלא כולן מתפורזין ובאים להם במחילות עפר'.

90 למעלה משני שלישים מהכינויים לספירת מלכות המנויים בחיבורנו מצויים בשערי צדק ובשערי אורה, רובם מובאים בשערים המוקדשים לספירה העשירית, ורק מקצתם בשערים האחרים. להלן יציגנו ההופעות הראשונות בלבד של הכינויים השונים. מלכות: שערי צדק, עמ' 5, שערי אורה, א, עמ' 74; לבנה: שערי צדק, עמ' 8, שערי אורה, א, עמ' 217 והערת המהדיר שם, הערה 66; אהל מועד: שערי אורה, א, עמ' 84, והשוו שערי צדק, עמ' 14–15; בית הועד: שערי אורה, א, עמ' 70; צדק תחתון: שערי צדק, עמ' 8, שערי אורה, א, עמ' 72; בית המקדש: שערי צדק, עמ' 21–22, שערי אורה, א, עמ' 65; פרה אדומה: שערי צדק, עמ' 41, שערי אורה, ב, עמ' 130–131; בת שבע: שערי צדק, עמ' 9, שערי אורה, א, עמ' 51; תפלה של יד: שערי צדק, עמ' 26, שערי אורה, א, עמ' 76; ה"א אחרונה של שם: שערי צדק, עמ' 19, שערי אורה, א, עמ' 89; אימא תתאה: שערי צדק, עמ' 93, שערי אורה, א, עמ' 64, 75;

			מייץ	עוי	מבש				
אדני	אדינ	אניד	אנדי	גרג	ווה	יצד	אינד	אינד	אידנ
דניא	דנאי	דיאנ	דינא	דצב	זדו	היי	דאינ	דאינ	דאני
ניאד	נידא	נאדי	נאידי	לקה	שוה	ונק	נדאי	נדאי	נדיא
יאדנ	יאנד	ידנא	ידאנ				ינדא	ינדא	ינאד

ונקראת פיל' י"י מגן, בכל – בת היתה לאברהם ובכל שמה, ונקראת משיח שמטה⁹².

מח בכ"י ל מובאות כאן שתי הטבלאות השונות של צירופי שם אדני, צירופי שם אה"ה וכ"ד תכשיטין שהובאו קודם לכן בכתב יד ש והן מפוצלות לשלוש טבלאות.

ב"ד התחנות: שערי צדק, עמ' 8, שערי אורה, א, עמ' 69–70; מוקה: שערי אורה, א, עמ' 76, והשוו שערי צדק, עמ' 10; כסא הכבוד: השו שערי צדק, עמ' 1; ירושלים: שערי צדק, עמ' 9, שערי אורה, א, עמ' 68–69; חברון: השו שערי צדק, עמ' 16; כנסת ישראל: שערי אורה, א, עמ' 89, והשו שערי צדק, עמ' 9 ועוד; ו'ברוך י"י מציון' (תהלים קלה, כא) וציון, היא יסוד אלף זעירא: השו שערי אורה, א, עמ' 84 וכן שערי צדק, עמ' 38 וראו אפרים גוטליב, הקבלה בכתבי רבנו בחיי בן אשר, תל אביב תש"ל, עמ' 158; השם אדני כמתייחס לספירה העשירית: שערי צדק, עמ' 7, שערי אורה, א, עמ' 53; תורה שבעל פה: שערי צדק, עמ' 8, שערי אורה, א, עמ' 84; שכינה תתאה: שערי אורה, א, עמ' 182; עץ הדעת: שערי צדק, עמ' 18, שערי אורה, א, עמ' 81; ים החכמה: השו שערי צדק, עמ' 20, שערי אורה, א, עמ' 62; מקום מלכות בית דוד: שערי אורה, א, עמ' 75, והשו שערי צדק, עמ' 9; עטרה: שערי צדק, עמ' 8, והשו שערי אורה, ב, עמ' 99; מזבח החיצון: השו שערי צדק, עמ' 25; הדום רגליו: שערי אורה, א, עמ' 76, והשו שערי צדק, עמ' 23; ברזל: השו שערי אורה, א, עמ' 130; [ארץ] החיים: שערי צדק, עמ' 21, שערי אורה, א, עמ' 82; ספר החיים: שערי צדק, עמ' 20, שערי אורה, א, עמ' 83; זאת: שערי צדק, עמ' 19, שערי אורה, א, עמ' 83; צרור: השו שערי אורה, א, עמ' 89, שערי צדק, עמ' 7; שדי: שערי צדק, עמ' 13, שערי אורה, א, עמ' 88; כלה: שערי צדק, עמ' 19, שערי אורה, א, עמ' 90; אשה: השו שערי צדק, עמ' 19; חוקה: שערי צדק, עמ' 40, 41, שערי אורה, א, עמ' 116; אספקלריא שאינה מאירה: שערי צדק, עמ' 10, והשו שערי אורה, א, עמ' 159; פני י"י: השו שערי צדק, עמ' 5, שערי אורה, א, עמ' 56; כ"ד תכשיטין דכלה: השו שערי צדק, עמ' 19.

91 מצורף איור נוסף שכותרתו בכתב יד ש: 'ארבעה חיות המרכבה'. מתחת לכותרת ריבוע ובו כתוב במרכזו 'אדני' ומתחתיו 'הו זחייפרכי(?)' ובהיקף, מימין למעלה ולשמאל בכיוון השעון: 'מיכאל, אוריאל, אדני, רפאל, אדני, גבריאל'. על מיכאל, גבריאל, רפאל ואוריאל כרגלי הכיסא, סדרי מרכבה חיצונה, ראו פרבר–גינת, פירוש המרכבה (לעיל, הערה 15), עמ' 54. לגרסה מעט שונה של איור זה בכתב יד ל, ראו בהערה הבאה.

92 נראה שכל הקטע מכאן ואילך הוא בגדר תוספות על הפירוש, אף על פי שאין בכתב היד סימן לסימו של חיבור אחד ולתחילתו של חיבור אחר. בכתב יד ל, בפתחתו של דף ח ע"א כותרת לא מובלטת: 'אלו הן ארבע חיות שבמרכבה וצורתם בעזרת האל'. מטטרו"ן מיכאל גבריאל סנדלפו"ן נוריא"ל (צ"ל אוריאל) רפאל"ל. לצד משפט זה צורף גם התרשים

ממלכות קדישא ולעילא עלמא דייחודא לפי שמתאחדים [בה] כלם כל נהורא כליל בחבריה יתלכדו ולא יתפרדו אבלמט ממלכות ולמטה עולם הפירוד⁹³ והוא עולם המלאכים^{94, 95} והם עשר מדרגות: חיות הקדש, אופנים, אראלים, חשמלים, שרפים, מלאכים, אלהים, בני אלהים, כרובים, אישים.⁹⁶

מט בכ"י ל נוסף: מיכאל מיאל פדיאל הם אלפי שנאן. גבריא"ל צדקיא"ל חסדיאל שור נשר(?) רפאל רזיא"ל סטוריה אריה נוריא"ל יופיא"ל ענא"ל(?) אדם אבל. ונ והוא עולם המלאכים ל: עד עולם הגלגלים.

מיכאל	גבריא"ל
ימין	שמאל
	אדנ"י
אוריא"ל	רפאל
פנים	אחור

ויש להשוות זאת לדברים שבאו קודם לכן בטקסט בכ"י ש, בהערה הקודמת.

93 על 'עולם הפירוד' ראו לדוגמה שערי צדק, עמ' 14, 101; שערי אורה, א, עמ' 56; ב, עמ' 103.

94 ראו פרבר-גינת, פירוש המרכבה (לעיל, הערה 15), עמ' 53: 'ויש חיות שנקראות חיות הקדש נושאות הכסא והם סוד עולם הפירוד'.

95 מכאן ואילך נפרדים הנוסחים ונראה כי לפנינו פירוש נוסף שמובא בכתב יד ש בלבד. מעניין לציין שבכ"י ל יש שני תרשימים הנוגעים בנושאים אלה לפני פירוש 57 (ה ע"א): 'ודע כי העשר ספי' הנז' לעיל הם כולם נקראים כסא לעילת העילות ית' וית' וכל א' נק' כסא למה שלמעלה ממנו עד שלפי זה נקראת המלכות כסא לכולם והיא נק' כסא הכבוד גם יש כסא למטה מהמלכות ולפנים יתבאר בע"ה'.

[לאחר משפט זה באים, בכתב גדול ומרובע, שני התרשימים]:

כת חיות הקדש	
כת שרפים	כת אופנים
כת אראלים	כת אלהים
כת מלאכים	
כת חשמלים	כת בני אלהים
כת תרשימים	
כת אישים	

גלגל המקיף

גלגל המזלות גלגל שבתאי

גלגל צדק גלגל מאדים

גלגל חמה

גלגל נוגה גלגל כוכב

גלגל היריה

עולם השפל

ויעיין מזה בדף כב ע"ב בהקדמה זו בסוף דברי ר' אהרן בן יוסף ותדע נפלאות תמים דעים'.
[עד כאן הציטוט מכ"י ל, ה ע"א]. על ר' אהרן ראו לעיל הערה 10.

96 הסדר השכיח על פי הלכות יסודי התורה לרמב"ם, פ"ב ה"ז, סדר שהתקבל בספרי יסוד וראו לדוגמה תשבי, משנת הזוהר (לעיל, הערה 9), עמ' 89-90, שפט.

נספח 1 : אצילות שמאלית מתוך הספר משובב נתיבות, לר' שמואל אבן מוטוט⁹⁸

ואמרו חכמי הקבלה שיש ספירות מצד טומאה שעושות הרע הפך ונגד לספירות העושות הטוב. ושמותיהן כשמותיהן. וכן אמרו (ב118) קצת מחכמי המחקר שיש שדים ושטנים שהם נגד והפך המלאכים והוא טעמם של שתי הכתות על מעשה החמרים אשר בכל גלגל וגלגל שידעת שהצורה כף זכות והחומר כף חובה. ובעל ספר יצירה כתב כי 'זה לעמת זה עשה האלהים' (קהלת ז, יד).⁹⁹ טוב לעמת הרע והרע לעמת הטוב. טוב מטוב ורע מרע. וחכמי הקבלה האחרונים אמרו שהם עשר כנגד עשר. והשלש כנגד השלש העליונות שנעלו בנרתיקן והשבע הן שנשארו לעשות הרע שכנגד הבנין.

וקראו לאשר כנגד הכתר ראומיא"ל.¹⁰⁰

ולאשר כנגד החכמה עוגיא"ל.

ולאשר כנגד הבינה סתריא"ל.

ולאשר כנגד החסד עשכל"ה.¹⁰¹

ולאשר כנגד הגבורה גולה"ב.¹⁰²

ולאשר כנגד התפארת סמא"ל ונחש הקדמוני.

ולאשר כנגד הנצח ערבזר"ק.¹⁰³

ולאשר כנגד ההוד סגרירו"ן.¹⁰⁴

ולאשר כנגד היסוד גמליא"ל.

ולאשר כנגד המלכות לילית.

והטעם כי הם כמו שראית קוראים שמות הספירות העליונות שהם כתר חכמה. וכן לאשר תחתיהן כמו לרוח אלהים חיים שהוא ראש הנבואיות יקראוהו כתר וכן כלם עד כי לעשירי מהם שהוא סוף הנבואיות יקראוהו מלכות. וכן ראש התכונות וסופן

98 הנוסח המובא כאן הוא הנוסח המופיע בכתב יד פריז, הספרייה הלאומית 842, ס' 14471, כתיבה מערבית, שנת 1464, דפים 118א-119ב; שינויים של שמות בלבד יובאו על פי עדי הנוסח האחרים המפורטים במהדורתו של עודד פורת; כתב יד ירושלים, הספרייה הלאומית 1⁸⁰ מחוקק במקומות רבים והשמות כמעט אינם ניתנים לקריאה. וראו מהדורת פורת, ספר הקליפות (להלן, נספח 2 סעיף א), עמ' 199-200, ולעיל, הערה 41.

99 השוו שערי אורה, א, עמ' 97: 'שהרי אלו כנגד אלו נערכות כל המערכות, וסימן: גם את זה לעומת זה עשה האלהים'.

100 ירושלים, הספרייה הלאומית 8739 4⁰: האומיא"ל; פרמה, פלטינה 3489: ראומיא"ל (רומיא"ל).

101 פריז, הספרייה הלאומית 769: עש כלה; ירושלים, הספרייה הלאומית 1⁸⁰: געשכל"ה.

102 ירושלים, הספרייה הלאומית 1⁸⁰: ג"ו לה"ב.

103 ירושלים, הספרייה הלאומית 8739 4⁰, פריז, הספרייה הלאומית 769: ער"ב זר"ק; ירושלים, הספרייה הלאומית 1⁸⁰: ערבזר"ק(?).

104 ירושלים, הספרייה הלאומית 8739 4⁰: תגרירו"ן; פריז 769, פרמה, פלטינה 3489: תגרירודן; ירושלים, הספרייה הלאומית 1⁸⁰: תגרירו"ן.

והצורות אשר בגרמים גם הם נקראים באותן השמות עצמם והם כף זכות. והעצמים אשר במ הם כף חובה והם נגד והפך אליהם ואותם העצמים כחם גדול מאד בעולם השפל בשאין כח ההכרעה מלמעלה והם הנקראים בשמות כשמות אשר לאשר מצד טהרה. ולדעת האחרונים הם נקראים בשמות ההם של טומאה. וכתב אבונצר כי הגלגל פעם יעשה בעולם כמדות בני אדם ברצון השכל הפועל. ופעם יעשה שלא ברצונו.

והחומר העושה מה שאינו ברצון הכתר מן התכונות נקרא ראומיא¹⁰⁵ כלומ' מראה שיש לו כח אלהות כמו שאמרו ז"ל הכשפים שמכחישין פמליא של מעלה. והחומר העושה שלא ברצון כח החכמה מן הצורות ההם קראוהו עוגיא"ל. יען כי מכח החכמה באו הנתיבות במעלות חלוקות. והעצם הזה כאלו עושה את הכל כעוגה בלי הפוכה למדת הרע.

והחומר העושה שלא כרצון כח הבינה מן הצורות ההם קראוהו סתריא"ל יען כי הבינה היא אשר ממנה הבנין הבונה את העולם. והעצם הזה מכחיש וסותר הבנין. ואלה השלשה אמרו שנבלעו בנרתיקן כלומ' שאין נזקקין ורעתן מתפשטין בכל העולם השפל.

והחומר העושה שלא כרצון כח החסד מן הצורה קראוהו עשכלה¹⁰⁶ יען כי מן המדה שהעולם נבנה בה שהוא החסד הוא היותו עש בשמים לצורך (א119) גלוי הארץ. ולכן קראו אם לחסד עש. והעצם הזה כאלו [מכלה] [כ]ח ה[עש]¹⁰⁷ לכך.

ולעצם העושה שלא ברצון כח הגבורה מן הצורות יקראוהו גולהב¹⁰⁸ יען כי מדת כח הגבורה אשר בו האש הגדולה שנותן בה החום הטבעי לכל אשר תחתיו ובו קיום גופי הבעלי חיים והעצם הזה כאלו שורף כל גו בלהב הגדול שבו.

ולעצם העושה שלא כרצון התפארת מן הצורות ההם יקראוהו סמאל"ל ונחש הקדמוני. יען כי כח התפארת הוא המחיה את העולם בהכרעתו. וזה מכרעו לכל אשר עליו ותחתיו לרעה. ולכן אמרו ז"ל סמאל וסיעתו. וכמו שיחסו לתפארת מעשה הי"ב גבולים. כן אמרו על סמאל בפרקי ר' אליעזר שיש לו י"ב כנפים ושהוא השר הגדול שבשמים והוא התלי והוא הנחש הקדמוני שהטעה את האשה מקדם והשיאה לעבוד ע"ז [=עבודה זרה] שעיקרה הורדת כחות העצמים האלה.

ולעצם העושה שלא כרצון כח הנצח מן הצורות יקראו ערבזר¹⁰⁹ יען כי מדת הנצח

105 זה הנוסח גם בפרמה, פלטינה 3489, אך בשוליים נוסף: (רומיא"ל).

106 פריז, הספרייה הלאומית 769: עש כלה.

107 חתוך בכתב היד המוביל, השלמה על פי פריז, הספרייה הלאומית 769, ירושלים, הספרייה הלאומית 1⁸⁰, ירושלים, הספרייה הלאומית 8739⁴⁰, פרמה, פלטינה 3489.

108 ירושלים, הספרייה הלאומית 1⁸⁰: ג'ו לה"ב.

109 פריז, הספרייה הלאומית 769: ערב זק; ירושלים, הספרייה הלאומית 1⁸⁰, ירושלים, הספרייה הלאומית 8739⁴⁰: ער"ב זר"ק.

להקפיא בנחת ובשופי הזרעים ולחזקם ולהגדיל כח הצומת. והעצם הזה בהפך מערב וזורק.

ולעצם העושה שלא ברצון כח ההוד יקראו תגרירו"ן¹¹⁰ יען כי מדת (כח) ההוד להחליש הקשה מאד ולהחליא הבריא מאד בצמחים והוא סבת החן וההוד ומתוך כך נוחים הטבעים (זה) עם זה. והעצם הזה בהפך כאלו קורא תגר תגר.

ולעצם העושה שלא כרצון כח היסוד יקראו גמליא"ל מלשון ויגמול שקדים וטעמו שהקשה הפרח ומדת כח היסוד להיות נח ורך מתמוג עם כלם. והעצם הזה בהפך מתקשה ואינו נמוג עם זולתו.

ולעצם העושה שלא כרצון כח המלכות יקראו לילית יען כי מדת המלכות לקבל האור מכח התפארת. ובכך יסתיים היישוב בעולם וכאלו אנו צריכים להיות המדה היא יומית. והעצם מדתו לילה.

וחכמי הקבלה הראשונה מאשר דברו דבריהם ברמזים וחידות ומסרו לתלמידיהם הערות וגלו להם טפח וכסו טפחים והיו מקצתם בלתי מבינים ההערות על השלמות ואפשר שמסרום לתלמידיהם כפי שהבינום וגם התלמידים לתלמידים ולכן באו מחלוקות ודעות שונות בדבריהם והכל ישא רוח ויקח הבל זולתי הדברים המתדמים ובאים לדרך בעל ספר יצירה והיא הדרך אשר תפסתי. והנתיב אשר הלכתי ולא הטייתי בכל המשאלים לדבר זולתי מן המקובלים.

עד כאן המובן אלי מאלה הכונות ולא שאגזור ואומר שסברותי בו נכונות. אבל זאת היתה בהם השגתי עד יערה עלי רוח ממרום ואולי תתישר בם עוד השגתי והבנתי. ואתה המעיין יהיו דברי אלה אליך קרובים. עד אשר תמצא בדעתך נכוחים וטובים וקחם ממני שאולים. לפתוח בהם שערים ננעלים. שבאו בסתרי התורה. ותמצא בהם שערי אורה. ויהיו בפיהך כדבש מתוקות כי יעצו לך בבואך לראות. בספר מגלה עמוקות כי בהקדמה אליו שמתיו ולפנות הדרך לפניו הקדמתיו. ודבריו וכוונתו כמפתח לספר יצירה בידך תשימנה אחת הנה ואחת הנה. ואם ייטיבך מזאת לבך ושכלך. שמענה ואתה דע לך ובין כך לכבוד תורה ולתעודה. שים נא כבוד וכן תודה. ותזכרני לטובה מדי השתכלותך בחקה הזאת במועדה. כי פתחתי לך בים דרך ובמים עזים נתיבה. אולי בזאת יעלה זכרוני לפני תמים דעות לטובה. ולא חברתם להתגדל ולהתפאר בתפארה. כי אם כתלמיד הכותב לעצמו זכירה. זהו המובן אצלי מאלה הכונות והאל ית' ויתרומם יראנו נפלאות מתורתו וייחד לבנו לאהבתו וליראתו אמ"ן נצ"ח סל"ה.

ברוך נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה. בד"ח לב"א.

תם ונשלם שבח ותהלה לבורא עולם

110 ירושלים, הספרייה הלאומית 8739 4⁰: תגרירו"ן; פריז, הספרייה הלאומית 769, פרמה, פלטינה 3489: תגרידון.

נאם הכותב יעקב בר' יוסף נ"ע בר' יעקב נ"ע עקוש והשלמתיו ביום ד' י"ז לחדש אייר שנת אשרי תמימי ד'ר'ך' ההולכים בתורת יי'.¹¹¹

נספח 2: ארבעה עשר הפירושים שזוהו בכתב יד ש:

- א. עמ' 35: כותרת 'פירוש ע[?]' סמאליות חיצונית קלפות ערלות טמא[?]' כתב היד מטושטש בשוליים ואינו מאפשר את קריאת הכותרת כולה, אך מבדיקת תוכנו זהו 'ספר הקליפות'. חיבור זה יצא לאחרונה בשתי מהדורות ביקורתיות, ראו אבי קלנבך 'עיבוד של ספר עמוד השמאלי לר' משה מבורגוש – העתקת ושירת תעודות קבליות בכתבי יד ובדפוסים', קבלה, מא (תשע"ח), עמ' 251–278; עודד פורת, 'ספר הקליפות ועשר ספירות החיצוניות [=ספר עמוד השמאלי – נוסח ב']', כתבי ר' יצחק בן יעקב הכהן ור' משה (צינפא) מבורגוש, לוס אנג'לס תש"ף, עמ' 88–100.
- ב. עמ' 39: מתחיל 'ועכשיו אסדר עשר ספירות שמאליות על הסדר'. הפירוש שפותח בעמ' 35 והפירוש שפותח בעמ' 39 שניהם מתחילים בכתב יד ש כהתחלה חדשה ונדפסו לאחרונה כפירוש אחד, 'ספר הקליפות' (וראו על אודותיו בסעיף הקודם).
- ג. עמ' 45–48: 'ספירות קדושות והפכך', פירוש מס' 57 על פי שלום, מפתח לפירושים (לעיל, הערה 4), שהוא מוקד דיוננו.
- ד. עמ' 67–69: הקדמה מספר שערי אורה לה"ר יוסף גיקטליא, ראו שלום, מפתח לפירושים (לעיל, הערה 4), פריט 126.
- ה. עמ' 71: פירוש קצר על שמות האל וצבעי הספירות ובסמוך לו פירוש קצר על הגלגלים המקבילים לספירות. מוגדר בקטלוג 'אהל דוד', ובעקבותיו גם בתיאור כתב היד שפורסם על ידי בית המכירות סותבי"ס, כפרגמנט מפירוש לא ידוע על ספר יצירה (וראו לעיל, הערה 2), אך לא מן הנמנע שאין כאן אלא ליקוטים שונים וביניהם שני הפירושים הנ"ל, ומכיוון שמדובר בשני פירושים קצרים, נביאם להלן במלואם:
'(71) אהי"ה כתר לבן כשלג.
יה חכמה כתכלת.
יהו"ה בינה.
אל עליון גדולה. מזוקק.
אלהים גבורה אדום.
יהו"ה תפארת אדום נוטה ללובן.

111 היא שנת 1464; הקולופון נמצא בעוד שני מקומות בכתב היד.

יהו"ה צבאות נצח ירוק הנוטה לתכלת.
אלהים צבאות הוד אדום הנוטה לירוק.
אל חי יסוד.

י אדני מלכות תכלת הנוטה לשחור
[...]¹¹²

הספירה הא' היא כתר והיא כנגד גלגל ערבות אשר רם ונשא שוכן עליו.
והשנית היא חכמה כנגד גלגל המקיף על הכל.
והג' היא בינה שהיא אם רובצת על הבנים והוא כנגד גלגל המזלות.
והד' היא חסד היא כנגד גלגל שבתאי.
והחמישית היא תפארת והיא כנגד גלגל צדק.
והו' היא גבורה והיא כנגד גלגל מאדים.
והז' היא נצח והיא כנגד גלגל חמה.
והח' היא הוד והיא כנגד גלגל נגה.
והט' היא יסוד היא כנגד גלגל כוכב.
והי' היא מלכות והיא כנגד גלגל לבנה.

והשלשה ראשונות אפי' המלאכים אינם משיגים אותם לרוב העלמתן (72)
והשבעה הנשארות בהם היו הנביאים מתנבאים ומשה היתה נבואתו בתפארת.

ו. עמ' 75: פירוש נוסף על עשר ספירות שהמקטלגים לא הבחינו בינו ובין החיבור הקודם לו בקובץ, אבל הוא למעשה פירוש נפרד, וראוי לקבוע לו פריט משל עצמו בקטלוג (פריט 68). החיבור פותח במילים 'טעם אחד לעשר ספירות וזהו כת"ר עליו"ן'.

ז. עמ' 76: פירוש נוסף שלא קוטלג על ידי מקטלגי כתב יד ניו יורק והוא פירוש עשר ספירות מתוך ספר כתר שם טוב לר' אברהם מקולוניא (שלום, מפתח לפירושים [לעיל, הערה 4], פריט 42).

ח. עמ' 79–81: קטע מספר גנת ביתן והוא פירוש על עשר ספירות, ראו שלום, מפתח לפירושים [לעיל, הערה 4], פריט 128. לא עלה בידנו למצוא לקטע מקבילה במהדורה הנדפסת (ראו עליה לעיל, הערה 43) וצ"ע.

ט. עמ' 85–89: פירוש עשר ספירות לאברהם סבע, ראו שלום, מפתח לפירושים [לעיל, הערה 4], פריט 49.

י. עמ' 159–171: פירוש עשר ספירות, אותו יש לקטלג כפריט 6 (על פי שלום, מפתח לפירושים [לעיל, הערה 4]).

יא. עמ' 173–174: העתקה נוספת של פירוש עשר ספירות, המקוטלג אצל שלום (מפתח לפירושים [לעיל, הערה 4]), כפריט 68.

112 כאן רווח בכתב היד ופסקה (הפותחת במילה מודגשת) העוסקת בשמות האל.

- יב. עמ' 174–175: פירוש עשר ספירות מחוג העיון, מקוטלג אצל שלום (מפתח לפירושים [לעיל, הערה 4]), כפריט 81 (הפירוש נדפס, ראו כתבי העיון – מהדורות מדעיות, ליקט, ההדיר וצרף מבוא עודד פורת, לוס אנג'לס תשע"ג, עמ' 259–262).
- יג. עמ' 218: איגרת אל הרמב"ן מתלמידו של ר' יוסף נ' מזאח, ראו שלום, מפתח לפירושים (לעיל, הערה 4), פריט 114.
- יד. עמ' 243–244: פירוש עשר ספירות לר' יצחק סגי נהור. ככל שידיעתנו מגעת חיבור זה לא נדון במחקר, אך קריאתו קשה ולעיתים בלתי אפשרית בשל כתמי מים (אנחנו מודים ליועד קדרי שהפנה את תשומת ליבנו לפירוש זה).

ספירות קדושות והפכן שהוא כנגד הקליפות החיצוניות

בתר הספירה הזאת היא נקראת חיה וממנה יוצאין יג' מדות של חיים וזו
היא ארץ כי ארץ כלל והוא הנקרא ירדית הנקראת ואין לו סוף ולא שינוי
נקרא אין מוחין יב' עמרי וכל אדם המתבונן במקום הזה
ורצה לאחור דבר מהמקום הזה להשתמש לו חס לה גרסחטאו
לפניו ממנו המתנה כי יש ליתן הרבה על אותה המתנה
בהנשג לר השועים ולקחין אותה ודומין חס הוא דמיון לאחנה
שאל ששכחו אינן מתבוננין מיר מנחין ארצה המתנה
ונשפעה לחור החיים ששאל מאת הסדר ואם שכחו מרובין
ואינו דמיון לחנה המתנה לקחין אותה ומכשילין לה בספירת
הנצורה שהיא דרין הנצורה והיא הנקראת צפון על שם
רפנות כל השאלו ששאלו בנ' אדם מאת הסדר לר חסין דמיון
לרם לר דוד המלך ענה כשהיה שאל סוגע מוחקין זה היה שאל סוגע
אשר ענה א' ארבעים מוחין נא עמרי ונקראת אין על שם שחיה שיעור וכול על שם
סוף הוד כי הוא עולם ועליו נאמר אל יי' ואר' לבו חיה חיה כעל לשון
והחכמה ואין תאמר מציאות דמיון יי' בהמאמר קלם ועברת ליי' מנחת יתוק וירושלם
כימי עולם וכשם קדמוניותי סיבה עברת תחיה שיהי' ללך לבונה וכוספת יי'
יי' אס יתיו חטא ספ' פשטם סלג' ילכינו ראש סיבה אהיה היהא יתאחד חג

סוד הכתר הוא מציאות קדמון והוא הנקרא
אין סוף ואין לו גבול ולא ראיות בשום דבר בעולם והוא
עולם הרחמים ראש ראש נבדך אמת סוד כי יתברך
נצחיים ונקרא מקור חיים ועין נקוד הוד ואלג
ומסר עיניו ונבדך ופי נבדך לענין נקוד סוף וסוף
אור קדמון הוא אף אף כן פאווה קלם ראש הלבן
היה אל חולם סוד יתבדך ופי רחמים וברחמים
גבולם ארבעת סגן גבול והכהן הגבול מאחיו

סוד החכמה הוא סוד אור יוד של שם יי' והסדר העליון
נאחו סוף ונקראת חכמה ונקראת בכל מקום יש והיא
הנחלה הנצורה לצדיקים שנאמר להנחיל אותה כי יש ומספירת החכמה
נאחו הדין סודי הדין וכל מנשה בראשית זה נעשו דעת כלם
בהכמה שאית ונקראת רצון עמיק מחר עמיק מחשבותך מחשבת
ראיה עין י' וספירת החכמה הזאת תחלה המחשבה החזקה ברת
עלין עמיק שנאמר ממעתיקים קדמתך יי' ספר שחן ספר סמוך יי'
אזכור מעל יי' מקור כי עמך מקור חיים יי' כי יש לסוף מוציא
ראשית ראשית חכמה יתא' יי' יתא' הן יתא' יי' היא חכמה אור בית
ב' הוה רצון טרחה את ידך ומשביע לכל חי רצון

ספירת חכמה היא סוד הא' ראשונה שבשם ספר
והיא ראשונה לשם שה' משי' המומות ללבושלה
ואם דעתה שן וליא אס קבנט ונקראת על שם הכף ונקראת
עשה

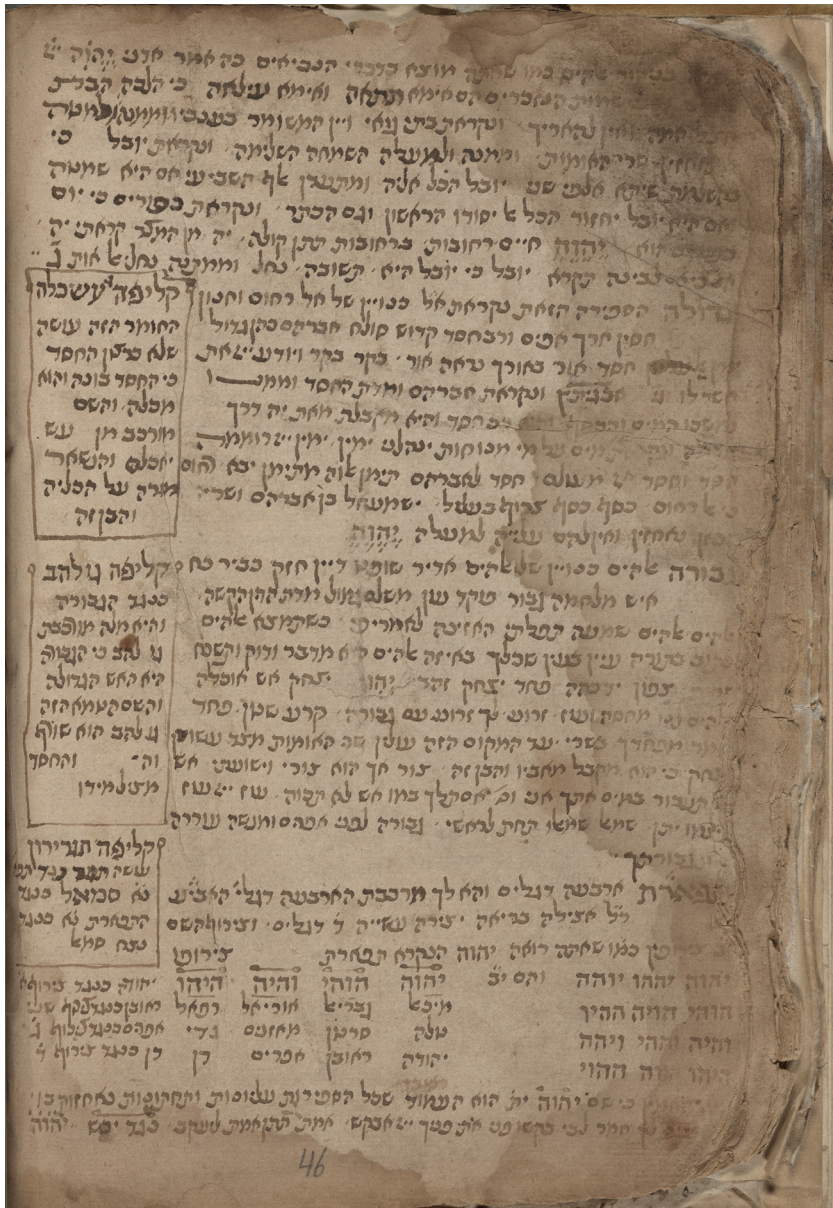
קליפה
מלה מורכבת
שחן של
שחורו זל
שמחיהו שנתה
מעדי

קליפה
השם העליון
הסך החכמה
מה שמחיהו
הוא סוף
ענה בלי
הפוסה

קליפה
סוד
הנפלא שחיהו
עשה

45

ניו יורק, הספרייה הציבורית, 191 (ששון 1919)

ניו יורק, הספרייה הציבורית, 191 (ששון 1919)

בזכרונם מפסק כל מיני שדים
 ופוחלים ורושאים כמה מיני
 מחוקי הנפלאות האמורות ואין
 במחילת עפר ונקראת כל
 נפול גנקוס נקראת אשה אשתאיש
 שמו ונקראת עזרה אשתחילעאה

ה	ה	ה	ה
א	ה	ה	ה
ה	ה	ה	ה
ה	ה	ה	ה

היהו הקדושים שהיו מתחברת בזן זוגה שהיו ואו עמוד האמצע חוקה
 והיה הקדושה השמורה עלה אספקלריא שאינה מאירה ונקראת מנבל
 ע"י צדיק מנבל ונקראת
 תבש"עין דבבה ואלוקן

מיש	עוי	כויין
נרנ	וזה	לעז
דעב	זדן	היי
לקה	שוה	ונק

אידנ	אידנ
דאני	דאני
נדא	נדא
ינדא	ינדא

ונקראת פ"י מן שכל בהמה למכרה
 ובכל שמה ונקראת משה שמעה
 ומלכות קדישא ולעלם עלמות דייחודא לפ
 שמהאחרים כלם כל נהורא כנל בחבידה
 יקבדו ולא יתכדו חבל ומלכות ומעיה
 עלם הפרוד והוא עלם המלכים והם עשר
 מדרגות היות הקדש אופנים ארבעים השמנים
 שופים מלמכים אלהים בט אלים כדופים אלים
 ג' אן קעשר מדרגות עשרה נבגים והם אן נבג עבדות נבג הויני ונבג המלות
 נבג הקוים שמונו יתים מרבעה יסודות
 שער עשר ספירות מזוהרות

הקדושה העליונה הנקראת סגן עליון ונקראת מחשבה

יוסףאל	שעה	תכמה
נצריאל	חמישית	צבורה
נוריאל	שמינית	הוד

הוד	הקדוה	הקדוה
שמן	הקדוה	הקדוה
שמן	הקדוה	הקדוה

עשירית מלכות שכינה
 מאמרון ועב שני מים
 מכנסתם הרגלים בהם הכל
 קסא ומאן מכל נבגיהם

48

ספרים

היוצאים לאור

על-ידי

חברת מקיצי נרדמים

תשפ"ב

שנת ק"ס לייסוד החברה ושנת פ"ט להעברתה לא"י

ראשי החברה

הוועד הפועל בישראל

חגי בן-שמאי
יושב ראש

משה אידל
שולמית אליצור
אבישי בר-אשר
אברהם גרוסמן
אהרן ממן
שמחה עמנואל
מרדכי עקיבא פרידמן
פנחס רוט
קטרינה ריגו

יהודה צבי שטמפפר
מזכיר כבוד

חברי כבוד

מלאכי בית-אריה, ירושלים	חיים סלוביץ'יק, ניו-יורק
ירחמיאל (רוברט) ברודי, ירושלים	שמואל סירא, פריז
אהרן דותן, תל-אביב	יוסף ינון (פנטון), ירושלים
נחמן דנציג, ניו-יורק	א' דב פרידברג, טורונטו
חזה טורניאנסקי, ירושלים	שלמה קלמן רייף, קיימברידג'
מנחם כהנא, ירושלים	בנימין ריצ'לר, ירושלים
שניאור זלמן ליימן, ניו-יורק	ראובן שמחה שטיינר, ניו-יורק
	מנחם חיים שמלצר, ניו-יורק

קבץ על יד

כח (לח)

קבץ על יד

דברים שבכתב היוצאים לאור בפעם הראשונה

סדרה חדשה ספר כח (לח)

הוצאת מקיצי נרדמים
ירושלים תשפ"ב

ספר זה יוצא לאור בסיוע
קרן הרב דוד משה ועמליה רוזן
קבץ על יד מופיע באופן קבוע אחת לשנה. כתב העת מקיים שיפוט עמיתים.

הפצה: הוצאת מאגנס, 02-6586659
sales.israel@magnespess.co.il

ISSN 0334-1313

©

כל הזכויות שמורות לחברת מקיצי נרדמים
סדר: אירית נחום iritnahum1@gmail.com

נדפס בישראל

דפוס גרפית בע"מ, ירושלים

Printed in Israel

תוכן העניינים

1	'סוד היבום והחליצה' לרבי יוסף ג'יקטילה יוצא לאור על ידי ירוחם אביעד גולדמן
23	ספירות קדושות והפכן: פירוש עשר ספירות עם ספירות שמאליות יוצא לאור על ידי נעמה בן-שחר וצחי וייס
67	שרידים מהרובד הקדום של הספר 'אוצר חיים' לר' יצחק דמן עכו יוצאים לאור על ידי אליעזר באומגרטן ואורי ספראי
143	פירוש איכה (א, א-ו) לר' דוד בן יהודה מיסיר ליאון יוצא לאור על ידי אלי גורפינקל
263	פירוש ר' יוסף חיון לספר מלאכי יוצא לאור על ידי יוחנן קאפח

רשימת המשתתפים בכרך זה

ד"ר אליעזר באומגרטן, אוניברסיטת חיפה
beliezer@staff.haifa.ac.il

ד"ר נעמה בן-שחר, האוניברסיטה הפתוחה ואוניברסיטת בר-אילן
naama.bs@mail.huji.ac.il

מר ירוחם אביעד גולדמן, אוניברסיטת בן גוריון בנגב
yrocham123@gmail.com

ד"ר אלי גורפינקל, בית הספר ללימודי יסוד ביהדות, אוניברסיטת בר-אילן
eli.gurfinkel@biu.ac.il

פרופ' צחי וייס, המחלקה לספרות, ללשון ולאומנויות, האוניברסיטה הפתוחה
tzahiw@openu.ac.il

ד"ר אורי ספראי, אוניברסיטת חיפה והמכללה האקדמית הרצוג
urisaf@gmail.com

ד"ר יוחנן קאפח, מכללת אורות ישראל, קמפוס אלקנה
ykapah@orot.ac.il